

Middelaldercentret

FORSØGSCENTER FOR HISTORISK TEKNOLOGI
NYKØBING FALSTER

Middelaldercentrets nyhedsblad
vinteren 2005/06

Hvordan bruger man billedkilder til dragtrekonstruktioner, side 9

The Ho Group, et internationalt forskningsprojekt, side 5

De sidste rigtige ridder, side 3

Eg, elm, ask, fyr, hvad brugte man til hustømmer og møbler ?, side 16

**PROGRAM FOR 2006
KURSER OG WORKSHOPS**

Indhold

Forord	2
Lene Jensen	
Den sidste rigtige ridder	3
Kaare Johannesen	
The Ho Group - guns and gunpowder at the Medieval Centre	5
Robert Smith	
FAQ om købmandshuset	8
Billede og afbillede som kilde til middelalderens dragt og dragtskik	9
Camilla Luise Dahl	
Frivillige på kulturinstitutioner	14
Carl-Christian Kristiansen	
Menstruation	15
Catharina Oksen	
De dér høvlede planker i købmandshuset.....	16
Peter Vemming Hansen	
Eventyrets storfyrste	17
Niels-Jacob Andersen	
Find 5 fejl.....	18
John Kronborg Christensen, Catharina Oksen	
Kurser og workshops	20
Program for 2006	21
Guldborgsundgildet Middelaldercentrets støtteforening	22
Løst og fast fra Sundkøbing ...	23
Helle Krogh	

Middelaldercentret

Ved Hamborgskoven 2-4,
Sundby L,
4800 Nykøbing F.

www.middelaldercentret.dk
mc@middelaldercentret.dk
Telefon 5486 1934,
fax 5486 1834

Formandens forord

Det har i mange år været et stort ønske for Middelaldercentret at udgive et hæfte en eller flere gange om året om centrets arbejde. Et sted hvor vi overfor støtteforening, sponsorer, fonde, myndigheder osv. kunne fortælle om centrets arbejde og mangeartede aktiviteter.

Hvorfor det først sker nu er der mange grunde til, men den største har egentlig været at vi ikke rigtig kunne finde formen på et sådant nyhedsbrev. Det mener vi vi har gjort nu og skal i denne forbindelse

sende en stor tak til det sydengelske Open Air Museum Weald and Downland, fordi vi har skævet til det nyhedsbrev de udgiver et par gange om året.

Stilen er afslappet, men også oplysende. Her er plads til stort og småt - dybt faglige artikler blander sig med petit-stoffet og almindelig centersnak, lige fra omrøringer af arbejdsopgaver til oplysninger om byvagtens optræden.

Nyhedsbrevet rummer også en side for centrets støtteforening Guldborgsundgildet, hvor foreningen vil fortælle om dens virke og give oplysninger til foreningens medlemmer.

Håber I nyder dette første nyhedsblad!

Med venlig hilsen

Lene Jensen

Formand Middelaldercentret

Rangerkorps ønskes

En meget populær ting på Middelaldercentret er rundvisninger og en ting, der adskiller centret fra mange andre lignende institutioner. Rundvisningerne er faktisk så populære at vi i perioder siger nej til mange grupper fordi vi simpelthen ikke har folk nok til at gennemføre rundvisningerne. Centret forestiller sig derfor, at man kunne danne et korps af rundvisere - et rangerkorps - der i spidsbelastningsperioder kunne komme ind og tage en rundvisning eller to. Man skal selvfølgelig være pensionist, ude af arbejdsmarkedet eller have et

arbejde, hvor man kan tage fri et par timer, når centret ringer efter hjælp.

Vi vil her i vinter starte en række kurser for folk der kunne tænke sig at blive rundviser på centret. Der vil blive stillet nogle krav til de folk der melder sig og det er ikke sikkert at alle er egnede til at gennemføre den rundvisningsform, som centret gennem de sidste 15 år har udviklet, men gennemfører man kurset, også den praktiske del, kan centret garantere for et meget spændende og givende arbejde, som naturligvis foregår i middelalderdragt.

Er du interesseret så ring til centret på 5486 1934 og hør nærmere, så starter vi et kursus, når der kommer tilstrækkeligt med tilmeldinger til et hold!

Middelaldercentrets Nyhedsblad vinteren 2005/06

Ansvarshavende redaktør: Centerchef Peter Vemming, peter@middelaldercentret.dk

Tryk: Cop Nova · © Middelaldercentret · Nyhedsbladet kan ses som pdf-fil på www.middelaldercentret.dk

Den sidste rigtige ridder

I de senere år har flere forskere luftet tanken om "middelalderens genkomst". I samtiden ser man tegn og tendenser, der synes at varsle en tilbagevenden til middelalderen. Taget helt bogstaveligt er det naturligvis noget vås, men af og til falder man faktisk over små emneområder, der i forbløffende grad ligner et lille stykke uforfalsket, nedfrosset og genopstanden middelalder. Pudsigt nok har jeg fundet et sådant stykke "proto-middelalder" i temmelig uventede omgivelser, nemlig den første verdenskrigs kanon- og mudderhelvede...

Kåre Johannssen

Cand. mag, museumsinspektør,
Middelaldercentret

Når man beskæftiger sig intenst med en bestemt historisk epoke, som vi f.eks. alle sammen gør med middelalderen, svæver man altid i fare for at blive en lille smule blind for andre perioder. Man

kommer meget nemt til at se "sin" periode som en helt selvstændig størrelse, uafhængig af tiden både før og efter. De lange linjer forsvinder nemt ud af fokus. Dét er selvfølgelig helt naturligt, men godt for det samlede overblik og perspektiv er det mildt sagt ikke. Jeg iler derfor med at dele et interessant fænomen, jeg er faldet over, med alle jer middelalder-entusiaster derude, sådan i al uhøjtidelighed nørd og nørd i mellem...

Vinterens lediggang har jeg benyttet til at beskæftige mig med en anden af mine historiske kæpheste, der umiddelbart synes at ligge så fjernt fra middelalderen, som man næsten kan komme: de tyske jagerpiloter under 1. verdenskrig. Dels har emnet interesseret mig i årtier, og dels bilder jeg mig ind at det forhindrer mig i at blive fuldkommen middelalder-fagidiot. Stor var min overraskelse derfor, da det gik op for mig, at disse militære flypionerer på overraskende mange punkter ikke blot minder om middelalderens riddere, men faktisk repræsenterer en direkte genoptagelse af middelalderridderens adfærd, æreskodeks og verdenssyn.

Der er naturligvis ikke tale om en "overvintring" – ridderstanden overlever ikke ubrudt frem til 1918. Snarere er situationen den, at den middelalderlige ridder genopvækkes fra de døde og for en kort stund atter træder ind på historiens scene, simpelthen fordi en helt unik drejning i den teknologiske udvikling ved et tilfælde vækker ham til live. Ved verdenskrigens udbrud i august 1914 var flyvningen endnu helt ny, og man havde ingen faste strategier at holde sig til. I begyndelsen blev flyene da også brugt udelukkende til observation, og var ikke engang bevæbnede; der herskede en mærkkelig broderskabs-holdning mellem piloterne, allierede såvel som tyske. Man vinkede kækt til hinanden, og lod i det store og hele de andre passe deres arbejde.

En moderne militærmaskine kan naturligvis ikke tolerere sådan en adfærd, og hurtigt udviklede man forskellige mere eller mindre snedige måder at aflive modstanderne på. Man tog kæder med op i flyene, som blev smidt ned over fjendtlige fly og viklede sig ind i propellen, man slæbte jagtgeværer, håndgranater og i enkelte tilfælde sågar dartpile med op i luften, og det varede kun kort tid, før man fandt på at montere maskingeværer på flyene, så der var lagt i kakkelovnen til de klassiske luftdueller, de såkaldte "hundeslagsmål".

Allerede hér er der en tydelig parallel til middelalderens riddere. Jagerflyveren er individualist par excellence – en enkelt mand i et fly, overfor en modstander der kæmper på præcis samme vilkår. Teknologisk var krigens parter nogenlunde jævnbyrdige (ganske som rustninger og våben i middelalderen mere

"Hauptmann von Richthofen, den "Røde Baron" - en sand ridder med 500 års forsinkelse..."

eller mindre lignede hinanden), og det afgørende var altså ene og alene den enkelte mands kvaliteter som kriger.

For de tyske flyvere gjaldt, at langt størstedelen blev rekrutteret fra kavaleriet, og at en betydelig del af dem havde rødder i adelen, altså ganske som vi kender det fra ridderne. Selve holdningen til kampen genkender vi også; efterladte dagbøger, breve, erindringsværker osv. fra piloter fra begge sider giver talløse eksempler på, at man som jagerpilot i mere end én forstand har følt sig hævet over den gemene hob – klassesolidariteten er ekstremt stærk, og man omtaler gerne sine modstandere med stor agtelse og respekt. I krigens første år herskede der en helt usædvanlig holdning i flyver kredse, hvor man helt bogstaveligt forventede ridderlighed; hvis modstanderen var en ny og uprøvet grønskolling, eller hvis hans maskingeværer blokerede, så lod man ham ofte slippe med en venligt vink, og udsatte kampen til den kunne genoptages på mere lige vilkår. Man satte en ære i, at en dygtig modstander blev tvunget til at lande og kunne tages til fange, så vidt muligt uden at dræbe ham. Tilfangetagne fjender blev fejret med middage i messen, inden de blev overført til fangelejre. Alt sammen udtryk for en holdning og en moralkodeks, der er fuldstændigt

Pilot Heinz Drekmann foran sit Fokker-fly i sommeren 1917. Bemærk hanskekoggen på flyet i baggrunden, der helt har afløst det foreskrevne nationalitetsmærke, malteskorsket... heraldik i enhver henseende!

identisk med den middelalderlige adelskrigers.

Og på et mere konkret plan er der ligheder mellem ridderne og flyverne, nemlig i anvendelsen af heraldik. Oprindeligt opstod heraldikken, fordi der var et konkret behov for at kunne genkende den enkelte modstander når hans ansigt nu var dækket af hjelmen. Siden middelalderen var heraldikken imidlertid blevet reduceret til en hyggevidenskab for overklassen (og et indholdsløst statussymbol for vulgære nyrige), men dens praktiske betydning forsvandt i takt med at slagmarkerne blev overtaget af professionelle hære.

Den tidlige militære flyvning skabte imidlertid en situation, hvor behovet for heraldik for en tid genopstod, og hvor det på grund af en enkelt mand rent faktisk også blev genindført med sit oprindelige formål, om end i en uofficiel og temmelig improviseret form. Det tyske flyveres Manfred von Richthofen beretter i sin selvbiografi, hvordan han "en skønne dag fik den fikse idé, at male min "kiste" (et almindeligt slang for fly) knaldrød". Dermed skabte han ikke blot den vel nok stærkeste myte omkring hele 1. verdenskrig omkring sin person – myten om Den Røde Baron – men genindførte i praksis også den middelalderlige heraldik. Han blev omgående

identificeret ved sin røde flyver af både ven og fjende, og hans fikse idé spredte sig som en steppebrand blandt det kejserlige luftvåbens unge og meget selvbevidste piloter. Hver enhed valgte en særlig bemaling til sine fly – røde motorhjelme, sribede haleror, gule vinger, eller hvad det nu kunne være, blot det var kulørt, iøjnefaldende og flamboyant. Derudover valgte mange piloter deres helt egne våbenmærker, der kendetegnede netop dem som individer. Richthofen havde sin helrøde tredækker, andre udsmykkede deres fly med motiver, der også visuelt minder ganske meget om middelalderriidderens våbenskjold: en hanskeogge, en stiliseret hund, et bevinget sværd, en stork, et indianerhovede, eller noget helt andet. Hvor den almindelige militære udvikling i øvrigt var præget af en desperat jagt på at gøre personel og våben så usynligt som det nu lod sig gøre med camouflage, gik flyverne i den stik modsatte retning og gjorde sig selv så farvestrålende og synlige som overhovedet muligt. Richthofens røde fly tjente nøjagtigt samme formål som Ulrich von Lichtensteins kvindekjoler ved middelalderens turneringer 700 år tidligere – at tirre og provokere modstanderen, og signalere en urokkelig selvsikkerhed.

Rent praktisk viste piloternes trang til personlig profilering sig at være ganske praktisk, fordi jagerflyene på en måde stod overfor de samme problemer som ridderne i begyndelsen af middelalderen; ingen kunne genkende hinanden. I Richthofens allerede omtalte erindringsbog fortæller han således, hvordan han som kavalerist i krigens første måneder da nok havde bemærket at nogle af flyene havde farvede ringe på vingerne, mens andre havde små kors, men at det ikke var gået op for ham eller hans fæller hvad det egentligt betød – for en sikkerheds skyld skød man efter alle fly (hvilket han i øvrigt også selv oplevede da han blev flyver, noget han fandt "temmelig irriterende"). Problemet opstod selvfølgelig, fordi luftkrig var noget helt nyt på det tidspunkt, og ikke uden videre kunne indpasses i den konventionelle krigsteori, men problemerne var altså ældgamle. Løsningen viste sig at være lige så gammel – heraldik! De enkelte flyveres farver og motiver kunne ses og genkendes over betydelige afstande, og selv om der ikke eksisterede nogen formelle optegnelser

over tilhørsforhold blev motiv og farve et grundlag for identifikation i sig selv (Stort set ingen på den allerede side kendte f.eks. Richthofens navn, men hans fly var kendt af alle – blandt franske flyvere verserede sågar en historie om, at den dristige pilot i den lille røde flyver var en smuk ung pige, en historie, som Richthofen selv synes at have fundet vanvittigt morsom).

For netop Richthofens vedkommende er det dog værd at bemærke, at hans chivalreske holdning til sit krigerhåndværk (ganske som middelalderriidderen!) kun gjaldt ligemænd og standsfæller; den røde farve, der så at sige skulle "bekende kulør" overfor de allierede piloter, blev nemlig kun brugt på flyets sider og øvre overflader, mens bunden og vingernes undersider beholdt deres oprindelige, reglementerede himmelblå camouflage-farve. Infanteri og artilleri var helt åbenlyst mindre værdige, og der var ingen grund til at udstrække ridderligheden til også at omfatte dem. Også her genkender man mønstret fra riddersnes opfattelse af fodsoldater og bondekrigere, og der er en vis grum ironi i, at krigens mest flamboyante flyverhelt, den "røde baron" von Richthofen, faldt som offer for en jævn australsk infanteristkugle i april 1918. Hvis han overhovedet har bemærket hvor kuglen kom fra, må han på sin bratte vej ned mod jorden have følt sig helt på linie med en middelalderlig ridder, der faldt for en gemen fodsoldats hagebøsse-skud.

Til en vis grad har man blandt de tyske flyvere naturligvis været helt bevidst om sammenligningen med fortidens adelskrigere, og har uden tvivl sat stor pris på den. På den anden side er idealerne og tankegangen fuldstændigt ægte, og ikke på nogen måde påtaget, og når ridderstandens ydre tegn – f.eks. heraldikken – genoptages, skyldes det dels temperament, dels et praktisk behov, men ikke en bevidst efterligning. De tyske jagerflyvere var åndelige ætlinge af middelalderens riddere (og dét i en grad der langt overstiger alt andet siden middelalderen), og for en kort periode blev fortidens ædle (men selektive) kampånd genindført, ikke i Europa, men over Europa! Hvem ved - måske kan de gamle riddere atter rejse sig, måske har vi endnu ikke for alvor set Den Sidste Rigtige Ridder...

“The Ho Group”

- guns and gunpowder at the Medieval Centre

Historians have been interested in the development and use of cannon since the middle of the 19th century. The first modern research was carried out by Louis Napoleon, later to become Napoleon III, an artillery officer like his, perhaps more famous, uncle. He wrote his first book while a political prisoner and later his pioneer work was continued by another artillery officer, Ildéphonse Favé.

Robert Smith

*Independent researcher
Leeds, England*

Since these beginnings, much has been published on the subject. What has always been difficult to determine however is just how powerful early artillery was and just how effective a weapon it could be. In order to answer these questions, about 10 years ago, a number of researchers started to make full-scale replicas of early cannon and conduct live firing trials. Using high speed photography and modern radar equipment to track the path of the projectile, their work has been very useful in showing just what these early cannon were capable of. However in all these trials modern gunpowder has had to be used. Modern gunpowder is of course made from pure materials in a very highly controlled way to produce the best possible material. But what did medieval gunners use? Was medieval gunpowder the same as our modern examples and if not just how did it differ? It is very likely, for example, that the ingredients were not so pure as those we use today. Medieval sources are silent on these particular problems and in order to answer them the only way forward is to make gunpowder using as far as possible the methods and techniques used by the medieval gunpowder maker and try it out under experimental conditions. No easy task. And this is where the unique facilities and skills of the Middelaldercentret are so important. Starting in 2002 an interna-

The Ho Group celebrating on the training areas of the Danish army at Oxboel beach 2003. The village Ho lies nearby, therefore the name: The Ho Group.

tional group of historians, scientists and specialists, called the Ho Group, have met each year at the Centre to conduct experimental work on medieval gunpowder. Their aim is to make gunpowder in as close a way as possible to medieval methods and to find out just how gunpowder of 600 years ago compares to our modern material.

Gunpowder is made from saltpetre, charcoal and sulphur. Each is produced separately, ground up into a very fine powder and then mixed together in carefully measured ratios. Once mixed together they have to be ground together for a long period to physically combine the three components. Of the ingredients charcoal is perhaps the easiest to make. Several different woods are suggested in the medieval sources and the most common, alder, was

Gathering sulphure in Iceland.

used at the Middelaldercentret to make the charcoal. In the medieval period, sulphur was obtained from volcanic areas of Europe, primarily Sicily and Iceland. A team from the Group travelled to Iceland in 2001 and again in 2005 to collect raw sulphur ore. It was purified in a simple way by just heating it till it melted, skimming off the impurities that rose to the surface and pouring the molten sulphur through a piece of coarse cloth into a small mould. Once cold it was ground up in a pestle and mortar.

same way that the medieval gunpowder did was relatively simple. This cannot, however, be said of saltpetre. Saltpetre is potassium nitrate and was made from decomposing animal manure. The method depended on the fact that bacteria in the soil will convert ammonium compounds in manure into nitrates. However the process is very slow, taking at least 2-3 years for a sizeable concentration of nitrate to build up. In order for us to make saltpetre in the same way a 'bed' of chicken shit was set up in 2001 and left to mature! The bed consisted of layers of chicken shit, soil and chalk containing a total of about 4 cubic metres of material.

Gathering dung from the pit under the henhouse.

Making charcoal and sulphur in the

While we were waiting for the chicken shit to be turned into saltpetre we decided to carry out some experiments in the making of gunpowder. And this is where the Centre is again so important. We were able to enlist the help and skills of Lars Barfod, the last fireworker to make his own fireworks. For many years he put on the weekly fireworks spectacle at Tivoli in Copenhagen. Together with Lars, and using our own charcoal, sulphur from Iceland and modern saltpetre, we made up samples of gunpowder using the various gunpowder recipes found in the medieval texts. Using this gunpowder we then carried out some live firing

trials. And again the Centre was able to get hold of the right sort of skills, this time from Jorgen Svender of the Artillerisholen i Varde who arranged for us to use the test ranges and facilities of the Danish Army. This meant that we could use state-of-the-art equipment on our simulated medieval experiments and get superb, accurate data with which to work. This combination of skills, equipment and goodwill is essential for this type of work where the answers we are seeking are complex and multi-dimensional and need time and patience.

The trials were carried out using a modern replica of a small artillery piece, called the Loshult gun, now preserved in the Historical Museum in Stockholm and made especially for the Centre. Some of the questions we tried to answer were:

- What difference did the size of the grains make to the power of the powder?
- What was the effect of changing the amount of saltpetre in the mixture?
- Just how fast and how far would the projectiles go?
- Just how effective would this type of gun be?

In 2002 and 2003 the Group carried out a number of trials. Most surprising was just how effective this small cannon was and how well the very simple gunpowders we made, using the simplest equipment, actually preformed. But of course we used modern saltpetre, what would saltpetre made in a medieval way be like?

In 2004 members of the Group excavated about 1 cubic metre of the chicken shit material and attempted to extract saltpetre from it. The extraction process is done with water. A small hole is drilled in the bottom of a small wooden barrel and this hole is plugged up. The barrel is filled with the rotted manure and then water is added. The nitrates in the manure, which are very soluble, dissolve and after a few hours the plug is removed and the water drained out into a bucket. This process is repeated as many times as you have manure. The water containing the saltpetre is then put into an iron cauldron and boiled down to concentrate it. Once it has been boiled right down the water is

Making saltpetre at the Medieval Centre.

left to cool and hopefully, if all has worked, saltpetre will be deposited. It sounds simple but was actually very fiddly to do. We had problems with getting the water to drain out and with knowing just how long to leave it but over the course of a week we extracted our liquor from the manure. We boiled it down till there were just a few litres left and then we tried to get it to precipitate out. It was all more difficult than we thought and we had to try it several times but we finally managed and in the end we got about 5 grams of a whitish powder – potassium nitrate? We sent it for analysis only to find that, for all our efforts, we had actually made potassium sulphate – useless to make gunpowder! So back to the drawing board. What we think we did wrong was first to use chicken shit. Chicken manure is rather acidic and this can slow down the process of the conversion of the ammonium compounds to nitrates - manure from horses, cattle or pigs is not so acid and is better as a starting material. And second it was put into a pit in the ground. It would have been better to pile it up on the ground and then to turn it all over regularly to get some air into the mix. And this is what we plan to do in 2006. Make a saltpetre bed from pig manure on the ground and make sure that we turn it regularly and get plenty of air in. Once again we will leave it for a couple of years

and then try again though this time we will have the experience of doing it once to help us.

Middelaldercentret is perhaps one of the few places in the World where this sort of research can be carried out. It is able to attract and bring together the diverse range of specialists and skills necessary. It has the reputation for high-quality experimental archaeological research that means that we can get the funds to do this work and finally it is able to take a longer view and ensure that we have the time and space to carry out the work, learn the skills we need and get as close as possible to the methods and techniques of the medieval gunpowder maker – something which cannot be learned overnight.

*Fra centrets hjemmeside
www.middelaldercentret.dk
kan Ho gruppens årsrapporter
downloades og centret har
udgivet en bog om de første
skydeforsøg: Vemming Hansen,
Peter 2001: Rekonstruktion og
skydeforsøg med Loshultka-
nonen.*

Der er udgivet en rapport over byggeriet i serien Huse og anlæg på Middelaldercentret - rapportserie: *Købmandshuset - et byggeprojekt på vej*

og *Købmandshuset - et byggeprojekt i gang*. Rapporterne kan ses som pdf-fil på www.middelaldercentret.dk eller købes ved henvendelse til centret så længe lager haves. Der kommer en endelig rapport når byggeriet er helt færdigt og der er planlagt en populær bog om huset.

FAQ om købmandshuset

Købmandshuset er det nyeste og største rekonstruerede middelalderhus i Europa. Det vækker opmærksomhed, både blandt de besøgende og blandt andre museumscentre. Publikum har mange spørgsmål til huset og da vores formidlingsform jo netop lægger op til at man snakker med "borgerne i Sundkøbing", istedet for at læse teksten på en udstillingsplanche, kræver det en del baggrundsviden at kunne svare på alle spørgsmålene. Til hjælp for alle de agerende - og andre interesserede - er her en liste over FAQ, oftest stillede spørgsmål, om købmandshuset.

Hvorfor er der stråtag på og ikke et tegltag af munke og nonner?

Middelaldercentret ville meget gerne have forsynet taget på huset med et tegltag, men blev frarådet dette af den faglige baggrundsgruppe bestående af danske arkæologer og arkitekter med specialviden om periodens huse. Der er ganske enkelt ikke belæg i det danske materiale for at lægge et sådant tag på en bindingsværkbygning, selvom den er nok så fin og nok så stor!

Farverhuset skulle derfor heller ikke have haft et tegltag.

Hvorfor er de kun ét ildsted i huset?

Det oprindelige projekt var tegnet med et lille køkken i underetagen og et større ildsted på 1. salen, men denne plan blev forkastet som for "moderne" for perioden. Den øverste stue er derfor en "sommerstue" som ikke nødvendigvis behøver opvarmning.

Kaminer er kendt fra 1200-tallets, hvor de anvendtes i borge. Almindelige huse havde frem til 1300-tallets begyndelse oftest et ildsted midt på gulvet. Dette flyttes til stuenes ene hjørne - først som en "åre" - en ildstedsbænk uden andet røgaftræk

end én åbning i taget eller en "tragt" af træ. I 1300-tallets senere del lukkes ildstedet mere inde, kombineres evt. med en bageovn og får en muret skorsten. Noget tyder på, at kaminen, som den kendtes fra de ældre borge, vinder indpas i de større borgerhuse i slutningen af 1300-tallet. I de følgende århundreder bliver det den mest anvendte form for ildsted i såvel større borgerhuse som slotte og herregårde.

Hvad er fundamentet lavet af?

Der er lagt en slags faskine - en "stige" - af egetømmer, hvorpå der er opbygget et fundament af sten.

Hvorfor er der ikke noget lokum?

Der var oprindeligt planer om en "hemmelighed" et udhængende lokum fra 1. sal, men det blev forkastet som alt for "borgagtigt". Der kommer et lokum og et bryggers på grunden.

Hvor bliver der lavet mad?

Den daglige madlavning foregår ved ildstedet i kaminen. Der kan koges og steges, men ikke bages. Ved større tafler, når købmanden har gæster, bestiller han maden fra gæstgiveriet! Senere når bryggerset er færdigt kan der også laves mad dér.

Hvor mange mennesker bor i huset?

I det daglige købmanden, hans kone og to sønner samt en tjenestepige.

Hvem sover hvor?

Købmanden og hans kone sover i den store seng. Børn og tjenestefolk samt eventuelle gæster, der ikke er så fine, at de sover i sengen ovenpå, sover på bænken der redes op med madrasser, puder og sovetæpper.

Hvorfor er sengen så kort, var de meget mindre dengang?

De var lidt mindre end folk er idag, gennemsnitshøjden for mænd var ca 170, for kvinder 160. Men iøvrigt sad man op og sov, man mente det var farligt at ligge udstrakt, de dårlige vædsker kunne stige op i hovedet og gøre folk syge. Så man brugte hårdt stoppede puder, ofte en lang pude i hele sengens bredde med yderligere mindre puder ovenpå. Den lange pude er her stoppet med halm, de mindre puder med fjer.

Hvorfor er der udvendige trapper til rummene ovenpå?

Trappeforbindelser til udvendige svalegange var det mest almindelige på den tid. Der var på et tidspunkt planer om en indvendig vindeltrappe op til 1. sal, men blev forkastet, fordi belægget for en sådan ikke kunne dokumenteres. Indvendige trapper som den foreslåede kan først sikkert dokumenteres til 1400-tallets slutning.

Hvad hedder de enkelte rum?

Det forreste rum er dilen, det er en plattysk betegnelse (bruges endnu i dag i de Sønderjyske) for en købmands store forstue eller butik (handel og arbejde foregik nemlig altid i husets "forstue"). Her har købmanden et udvalg af de varer, han handler med, altså en slags middelalderligt "show-room". Det bagvedliggende rum er **stuen**, familiens privatbolig. Ovenpå er **sommerstuen** - eller herberget som det dengang kaldtes. Det fungerer som kombineret lagerrum, gæsterum, sommerstue for familien og ceremonirum i den forstand at sengen dér bliver brugt som bryllupsseng, barselsseng, dødsleje og altså også som gæsteseng for særlig vigtige gæster.

Billede og afbillede som kilde til middelalderens dragt og dragtskik

På Middelaldercentret er rekonstruktion og fremstilling af mænds og kvinders klædedragter, nødvendige for formidlingen af dagliglivet i middelalderen. Centrets samlede fremstilling levendegøres ved personer i tidstypiske dragter og supplerer det rekonstruerede middelaldermiljøes huse, husgeråd, indbo og meget mere.

Camilla Luise Dahl
Stud. cand. mag
Centre for Textile Research

Til rekonstruktion af middelalderlige dragter må forskellige kildegrupper undersøges for en mere autentisk fremstilling. De vigtigste kilder til middelalderens dragt og dragtskik findes i form af skriftkilder som testamenter, regnskaber, lovtekst, inventarier m.m., arkæologiske fund af virkelige dragter og samtidige billedfremstillinger af klædedragt. Dragthistoriske studier, hvad enten med grund i arkæologien, historien eller kunsthistorien, har i stort omfang måttet benytte sig af billedkilder som dokumentation for afbildninger af samtidige objekter, heriblandt dragt, dragttilbehør, fodtøj, hovedbeklædning m.m.

Middelalderens billeder er således ikke kun kunstneriske udtryk, men også kunsthistoriske fremstillinger, historiske kilder til bestemte genstande og arkæologiske levn. For billedkilders brug må forskellige elementer dog tages i betragtning.

Middelalderens billedkilder i Danmark

Fremstillinger af dragt findes gengivet i forskellige kunstværker fra perioden. I Danmark og Sverige udgøres den største billedsamling af de utallige kalkmalerier fra perioden, men også kunstværker som gravmæler, statuer, brugsgenstande og meget mere, har til tider afbildninger af samtidig dragtskik. Mens skriftkilder kan bidrage med oplysninger om faktuelle dragtstykkers navne, udbredelse og brug i en given periode, og arkæologiske fund give oplysninger om snit, sømme og

stoff typer, så er det i billedkunsten, at oplysninger om tiders skønhedsideal, dragt og pragt kan findes.¹ Spørgsmålet er om disse kan give et realistisk bud på datidig dragtskik. Mange tilsyneladende realistiske gengivelser af dragt kan have elementer af fortidig eller historiseret dragtfremstilling. Dette ses f.eks. ofte i forbindelse med afbildninger af helgener, historiske personer, f.eks. fra det gamle testamente eller i Jesus og Maria-fremstillinger. I andre sammenhænge ses helgener iført draperede, folderige "dragtstykker", der ikke synes at have nogen lighed med faktuelle dragtstykker.² (Fig. 1)

Ud fra rent kunsthistoriske kriterier må desuden foretages en gennemgående analyse af en afbildnings tendens, motivvalg og formsprog. Kunsttype, datering og eventuel attribuering til en kunstner, skal bestemmes; kunstnerens tilvirkningsområde kan være med til at afgøre om der er lokale præg i den afbildede dragt.³ Attribuering kan også have betydning for dragtfremstillingen, da visse kunstnere benytter bestemte dragtsignaler for at markere en identitet, f.eks. en helgens.⁴ Hvis det er muligt skal den afbildede person identificeres med henblik på socialt tilhørsforhold og nationalitet. En afbildet person kan ofte identificeres ud fra omgivende symboler, f.eks. kongelige og adelige selvom billedet ikke fremstiller en specifik kongelig eller adelig.

Motivet skal analyseres ud fra ovenfor nævnte principper, sakrale motiver giver ofte afvigelser fra modedragten gennem en tilpasning til liturgisk dragt eller en forældning af dragten. Der kan også findes andre grunde til en forældning (historisering) eller fantasifuld omarbejdning af modedragten, f.eks. for tydeligt at understrege den afbildedes sociale, økonomiske eller lignende status.⁵

Fig. 1 Den hellige Veronika iført folderig, draperet dragt uden tydelige dragtdetaljer. Kalkmaleri i Viskinge kirke, ca. 1415. Foto: Jens Christian Lund.

En dragthistorisk analyse på baggrund af kunsthistorisk kildemateriale, må som sagt ske på en kunstvidenskabelig grund ud fra kunstvidenskabelige metoder, men samtidig billedmateriale kan dog ikke betragtes ud fra et kunstvidenskabeligt syn alene. Kalkmalerier placerer sig f.eks. indenfor et tværfagligt rum ved at være kilde for flere fagområder. Saxtorph argumenterer således for at kalkmalerier ikke er begrænset til at være en illustration af kunsthistorisk interesse, men i lige så høj grad et arkæologisk levn og en historisk kilde. Det er dermed af vigtighed at skelne mellem de oplysninger en afbildning kan give: "Som eksempel kan tages billedet af måltidet i Emmaus fra Veggerløse...; det er **illustration** til en værtshusscene eller et måltid, og det er **kilde** til begrebet husgeråd."⁶

Bolvig argumenterer videre at en afbildnings genstande kun har liden eller slet ingen interesse for kunst-

Fig. 2 Konge iført tve-farvet dragt i farverne grøn og gul. Kalkmaleri i Udby kirke, ca. 1380-1400. Foto: Svend C. Dahl.

historikeren, og at det primært er inden for fagene arkæologi og historie at en billedfremstillings objekter har tolkningsværdi. Ud fra et kunsthistorisk synspunkt er hovedinteressen samlet omkring det kunstneriske udtryk, teknikker anvendt til fremstillingen, epoken billedet er fremstillet i, billedsprog m.m., med andre ord: gengivelsen belyst i en kunsthistorisk kontekst. Det er imidlertid ofte uden for kunsthistoriens interesse at beskæftige sig med det afbildedes konfigurationer, det afbildedes "ord" og tegn for bestemte objekter og genstande.⁷

De genstande, der afbildes i et bestemt billede, er således ikke nødvendigvis af interesse ud fra et kunstvidenskabeligt synspunkt, men har langt større betydning for arkæologer og historikere, idet afbildninger af bestemte genstande kan placere disse genstande i en bestemt tids-horisont. En afbildning fra 1380 af en mand iført hætte, kan således placere hætter indenfor en given tidsramme, sandsynliggøre sådannes brug og bruges som kilde til at hætter var kendt da billedet blev

Fig. 3 Adelskvinder iført overdimensionerede kroner, sandsynligvis som understregning af deres fornemme stand. Kalkmaleri i Ørslev kirke, ca. 1350-60. Foto: Svend C. Dahl.

malet. Derimod kan ikke aflæses ud fra historiske og arkæologiske præmisser alene, om afbildede hætter tog sig præcis sådan ud, blev båret af mænd uanset stand eller af mænd som ham, der blev afbildet, her til må benyttes kunstvidenskabens analyser om motivvalg og tendens.

For historisk og arkæologisk analyse af billedmateriale må i modsætning til kunstvidenskabens metoder inddrages andet kildemateriale end sammenligning med andre billedkilder, for arkæologen ville det være oplagt at sammenligne afbildningen med fundne hætter fra samme periode og for historikeren at sammenligne den afbildede hætte med skriftlige vidnesbyrd om hætter. I samtidige kalkmalerier findes ofte gengivelser af gule dragter i forbindelse med fremstillinger af kongelige og andre fornemme folk, men ser vi på f.eks. skriftkilder, synes ingen gule dragter at optræde i forbindelse med højstatus personer. I danske testamenter fra middelalderen, findes stort set ingen gule dragter omtalt; i et enkelt tilfælde optræder en gul overdragt, der var en jævn dagligdragt doneret til en tjenestepige.⁸ Farven gul blev i samtiden hovedsageligt opnået med ukostbare plantefarver som f.eks. farve-vau, også kaldet farve-reseda (*Reseda Luteola*), der også var naturligt forekommende i Skandinavien.⁹ Sådanne jævne dagligdragter synes at stå i stærk modsætning til den pragt, der synes at omgive gule dragter i billedkunsten. Det er snarere sandsynligt at farven gul i kunstnerisk sammenhæng skulle illudere guld i forbindelse med dragter og smykker, men mens de fleste som udgangspunkt ville tolke en gul krone som lig en guldkrone, er gule dragter sjældent tolket som guldbrokade. Ved ikke at inddrage et større materiale i tolkningen, kunne fejlslutninger om f.eks. dragters farver, nemt afstedkommes. (Fig. 2 & 3)

For både arkæologer og historikere ligger vanskeligheden imidlertid i at benytte billedmaterialet som kilde ud fra andre metoder og vilkår, end de der sædvanligvis benyttes indenfor de pågældende fag. En enkelt afbildning af en bestemt dragt eller dragtstykke, er således ikke identisk med et arkæologisk fund. Ej heller er en afbildning identisk med en skriftkildes omtale af en specifik genstand. Indenfor ældre historieskrivning har der således været tendens til at placere billedkilder indenfor præcis samme tolkningsrum som skriftkilder.¹⁰ Gravmæler og illuminationer i bøger, er ofte ledsaget af tekst, der kan aflæses som en traditionel historisk kilde, men afbildningen i sig selv, må derimod aflæses på andre præmisser.

Indenfor historiefaget, har kunsthistoriens område ofte måttet besøges; ingen historiebøger er stort set skrevet uden nogen form for billedokumentation ledsagende den skrevne tekst, men heri ligger netop et stort problem. Historikere har sjældent, ved benyttelse af skriftkilder, inddraget kunsthistoriske metoder, teorier og analyser og billedkilder er derimod snarere benyttet som analogt til det skrevne kilde-materiale.

Indenfor historieskrivningen, er afskrift af kilder ofte benyttet, en original tekst kan citeres og kopieres uden derved at miste meget af sin originale betydning. Oversættelser af kilder fra eksempelvis latin til dansk er en tolkning af det originale indhold, men ved tydeliggørelse af originalsprogets detaljerigdom, vil direkte fejlslutninger i stort omfang kunne undgås. Originaltekster, der nu er tabt kan stykkes sammen på baggrund af senere kopier, og om end problematiske, kan mængden af næsten enslydende senere citater og kopier, sammenstykke et nogenlunde rimeligt antageligt originaldokuments indhold.¹¹ Denne tra-

Fig. 4 Gravmæle over medlemmer af slægten Moltke i Keldby kirke, Møn, ca. 1370. Foto Nationalmuseet.

Fig. 5 Aftegning af Moltke's gravmæle af Abildgaard, ca. 1780. Tegning i Nationalmuseet.

dition er ofte af historikere overført til billedkunsten og billedkunstens kildemateriale.

Billedgengivelser bliver indenfor denne tradition betragtet som citater og kopier af originalkilde på linje med en direkte kopi af en skreven historisk tekst. En afbildning af en afbildning bliver ligeledes betragtet på samme vis. Heri ligger en betydelig problematik. Et gravmæle fra 1300-tallet er f.eks. ikke en tekst, det er i sig selv en kunstnerisk fortolkning af det gengivede. En senere afbildning af et sådant gravmæle er således heller ikke en historisk kopi eller et citat af en originalkilde, men et nyt kunstværk, der fortolker et bestemt motiv. Men mens man i kunsthistorisk regi ville betragte en sådan afbildning som et kunstnerisk udtryk i sig selv, vil man i historisk regi være tilbøjelig til at tolke det som en "afskrift" og dermed af samme historiske kildeværdi som den originale "tekst". Kun et evt. skriftbånd på gravmælet ville kunne tolkes indenfor denne begrænsede ramme.

I arkæologisk sammenhæng derimod er kopi kun relevant i forbindelse med "replica" af et givent kunstværk, en sådan ville indbefatte en nøjagtig identisk sten, nøjagtig gengivelse af motiv, hugget med samtidige redskaber osv. De tre fags forestilling om kopi og afskrift er således højst forskelligartede.

Dragtfremstilling i middelalderlige billedkilder – praktisk brug og tolkning.

På Møn i Keldby kirke, Danmark, findes bevaret en figurgravsten over medlemmer af familien Moltke fra omkring 1370. Randskriften angiver personernes identitet og levetid og er dermed en historisk skriftkilde til disse personer. Som objekt er gravstenen et kunstværk, der kan tolkes kunsthistorisk: stenen er som typisk

Fig. 6 Aftegning af Moltke's gravmæle af J. B. Løffler, ca. 1888. Tegning i Nationalmuseet.

for tidens figurgravmæler rundt om i Europa, forsynet med personer afbildet frontalt stående under arkaer, hænderne er foldet over brystet og samtlige er gengivet med samtidige dragtelementer. Fig. 4

Gravstenen er blevet aftegnet og gengivet adskillige gange gennem historien med højst forskellige kunstneriske udtryk og fortolkninger. Indenfor kunsthistorien, er disse aftegninger tolket som særegne kunstneriske udtryk og eksempler på den tid de er gengivet i. Det tidligste kendte eksempel på afbildning af gravmælet, er i aftegnning af Abildgaard i slutningen af 1700-tallet. Fig. 5

De tre personer er ligeledes afbildet frontalt, randskrift er medtegnet og figurer og elementer er forsøgt gengivet som i originalen. Imidlertid kan tydelige kunstneriske fortolkninger og kunstnerens egne tilsnigelser aflæses. Små-detajler afviger fra originalen, disse synes ikke at spille en afgørende rolle for aftegningsens helhedsindtryk, men er tydelige elementer af tegnerens egen forestilling om det afbildede objekt.

Fra slutningen af 1800-tallet genfindes endnu et par afbildninger af Moltkes gravmæle i Keldby. Heriblandt en aftegnning af Løffler fra 1887 og senere "zylograferet" og trykt i hans publikation om bevarede gravmæler fra Danmarks middelalder.¹² Fig. 6

Forskellige værker har benyttet gravmæler som henholdsvis arkæologisk levn og historisk kilde.

Fra ældre tid har et omfattende værk om svenske gravmæler fra 1946, været hovedværket til svenske middelalderlige gravstene som arkæologisk levn.¹³ Heri optræder fotografier af originalsten, forskellige aftegninger fra 1700- til 1900-tallet samt aftegninger af disse tegninger side om side. Af forfatteren selv skelnes ikke mellem de forskellige kunstneriske udtryk og gengivelser af original; samtlige gengivelser betragtes tilsyneladende blot som "kilde" på linje med originale sten og dermed arkæologiske levn. Aftegningsernes betydning og eventuelle fortolkning af originalkilden er ikke objekt for diskussion og de forskellige billedlige udtryk sidestilles.

I forskellige historiske fremstillinger optræder fotografiske afbildninger af originale kunstværker side om side med aftegninger af afbildninger

og kopier af tegninger. Sådant er ikke som sådan et problem i sig selv, hvis dette ikke har betydning for tekst og helhed, og anføres som en sådan, men bliver et problem hvor disse ikke angives som *kopier*, *aftegninger* og *fortolkninger* af originale forlæg, men præsenteres som *kilde*. I en kildesamling af middelalderlige tekster, er Moltkes gravmæle således anført som en skriftlig kilde, der kan aflæses som sådan.¹⁴ Det er imidlertid ikke Moltkes gravmæle, der er afbildet i kildesamlingen, men derimod en *afbildning* af Løfflers *aftegnning* af Moltkes gravmæle. Denne er således ikke en kilde, men en kunstnerisk fortolkning af en kilde.

At kunne tolkes som skriftlig kilde eller arkæologisk levn, må indbefatte selve levnet eller kilden – dvs. gravmælet selv, mens gengivelser af denne, må betragtes som kunstneriske udtryk alene.

Afkodes f.eks. en originalkildes konfigurationer og tegn, bliver denne forvirrede sammenblanding af kilde og levn versus kunst, bestemt tydeliggjort. Dragtelementer, symboler, afbildede genstande osv. er således, for at kunne tolkes som kilde, afhængige af originalens gengivelser, mens aftegninger ikke længere er samtidige gengivede artefakter, men senere gengivelser af tidligere gengivelser af artefakter. Artefakterne er således ikke længere tolkningsbare i en historisk kontekst, men siger noget om senere tiders opfattelse af bestemte fortidige artefakter.

Moltke-gravmælet som dragthistorisk kilde

Antagelsen at et gravmæle som Moltkes ikke er direkte oversættelig som historisk kilde, bliver især tydeliggjort ved dragthistoriske studier. Særligt Fru Kristines dragt, er eksempel på højst specielle og samtidige dragtelementer, der af originalen kun kan afkodes ved kendskab til netop disse dragtelementer i andre kilder. Denne viden er ikke umiddelbart aflæselig af gravstenen selv, men kan, sammenflettet med f.eks. andre arkæologiske levn, (f.eks. bevarede dragtstykker fra perioden) og historiske kilder (samtidige tekstuelle beskrivelser af dragtstykker), være med til at afkode Fru Kristines dragtelementer.

Fru Kristine bærer på hovedet en bred firkantet ramme, i originalen forsynet med en mængde små huller, så helheden forekommer som

et hullet net. Denne konstruktion synes ikke umiddelbart aflæselig ud fra et overordnet nutidigt billede.

Vi kender imidlertid til forskellige kvindehovedtøjer fra perioden. En særdeles populær form for hovedlin var fra midten af 1300-tallet, et stivet hvidt hovedlin sammensat af flere rækker af flæsedede og krusede stykker stof.¹⁵ I billedkunsten optræder samtidigt en mængde sådanne lin, i skulptur og illuminationer mere detaljerede og rekonstruktionsbare, i gravmæler og kalkmalerier stærkt stiliserede, og nærmest ikke-tolkningsbare.¹⁶ Fru Kristines hovedsæt må, sammenholdt med informationerne i skrift- og kunstkilder, være af denne type.

Hendes dragt består af inderst et langærmet dragtstykke, derudover en overdragt hvis sider er erstattet af to dybe, brede huller hvorunder underdragten kan ses. Overdragtens livstykke, er nærmest blot en smal strimmel stof. Om denne middelalderlige dragttype, kendes endvidere en del. I skriftlige kilder omtales forskellige dragtstykker, typisk kjortel, der kunne betegne en hvilken som helst dragt samt visse specialiserede betegnelser, der angav bestemte dragttyper af specifikt udseende og snit. Til denne hørte bl.a. dragttypen surcot. Også i nordiske kilder optræder denne dragttype: en overdragt med brede, udskårne ærmegab, båret over en stramtsiddende kjortel.¹⁷

Imidlertid er disse to dragtelementer, der var kendte og tolkningsbare i den periode, hvor de afbildedes, sværere at tolke for en iagttagelse i en senere periode. Aftegnning af original er således afhængigt af forståelse for originalens afbildede elementer; en sådan forståelse er imidlertid ikke at genfinde i mange senere aftegninger.¹⁸ I flere af disse kan man således se tydelige misforhold i afkodningen af originalens dragtelementer. Figurernes dragtskik er ikke markant forskellig fra originalens og de overordnede linjer er bevaret fra original til kopi, men detaljer og smålinjer, der synes ubetydelige ved første øjekast er af afgørende betydning for tolkning af afbildningens tegn og konfigurationer.

I Abildgaards afbildning kan ved første øjekast ses, at væsentlige dele af originalens dragtskildring er misforstået. Mens de to andre personer, tilsyneladende ikke bærer dragter uforståelige eller ulæselige for kunstneren, er Fru Kristines

hovedtøj aftegnet til ukendelighed, og ingen egentlig lighed med originalens gengivelse kan spores.

I Løfflers afbildning er hovedtøjet derimod forstået i sin historiske kontekst og aftegnet så tæt på originalen som muligt. At der forudgående for aftegningen har været omfattende indsigt i netop denne hovedtøjstype, kan aflæses af Løfflers ledsagende tekst, hvori en gennemgang af hovedhøjets historiske kontekst er gennemgået.¹⁹

I afbildningen af selve klædedragten, er der derimod ikke noget, der tyder på genkendelse eller forudgående viden om dragtstykket. I både Abildgaards og Løfflers aftegning, er den ærmeløse overdragt i stedet tolket som en kort jakke over en kjole, dette kan ses af den måde overdelen er tegnet ud over skørtkanten, hvorimod den i originalen er flugtet i lige linje med skørtet.

Denne misforståelse kan være resultatet af den umiddelbare "aflæsning" af kunstkilden, men kan bero på datidens dragthistoriske studier. I særligt ældre dragthistoriske værker, er denne dragttype tolket som en jakke over en kjole og resulterede i en lang række af gentagelser over tid hvor dragtstykket blev beskrevet som en sådan. Muligvis en misforståelse, der oprindeligt havde grund i en fejlaflysning af en billedkilde.²⁰ Sammenholdt med et bredere kilde materiale, f.eks. historiske kilder eller et bredere udvalg af kunstkilder med tydeligere dragtskildring, kunne have belyst den gengivede dragttype i Moltkes gravmæle.

Sammenfatning

Disse forbehold må nødvendigvis tages i forbindelse med evt. forsøg på rekonstruktion af en afbildet dragt: er dragten en sandsynlig dragt båret af en bestemt gruppe mennesker i den angivne periode og kan en sådan direkte overføres til en fremstillet fysisk dragt?

Til studiet af middelalderens dragt og dragtskik må således først og fremmest benyttes autentisk billedmateriale fra den angivne periode, dernæst frunderes over det afbildedes kontekst. Direkte kopier baseret på samtidige afbildninger kan foretages, men for et mere fuldstændigt billede må inddrages andre kildegrupper materiale. Billedkilder kan misforstås og fejltolkes, men med sammenligning med bevarede fund og skriftkilder, kan en fuldere forståelse for det afbildede opnås. Dette

gælder såvel dragttype som andre elementer af dragt, f.eks. farver, tilbehør, stoffer m.m.

Farver og elementer anvendt i en kunstkilde er dermed ikke nødvendigvis direkte oversættelige til faktisk dragt, og det er således nødvendigt at tolke billedkilders formsprog også ud fra sammenligning med andet materiale end kunsten, når en realistisk fremstilling af middelalderlige klæder skal kunne opnås.

Litteratur:

- Andersson, Eva: *Written Traces – Wills in 13th to 15th century Scandinavia. Acta Archaeologica Lodziensia: 50/1: Priceless Invention of Humanity – Textiles, NESAT VIII, Lodz, 2005, pp. 105-112.*
- Bolvig, Axel: *Dragt, magt og afmagt i danske kalkmalier. I: Dragt og magt. Red. Anne Hedeager Krag, pp. 170-189. Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet, 2003.*
- Bolvig, Axel: *Images of Late Medieval "Daily Life": A History of Mentalities. I: Medium aevum quotidianum: 39. Red. Gerhard Jaritz, pp. 94-111. Gesellschaft zur Erforschung der materiellen Kultur des Mittelalters. Krems, 1998.*
- Crowfoot, Elizabeth; Pritchard, Frances & Staniland, Kay: *Textiles and Clothing c. 1150 – c. 1450. Medieval Finds from Excavations in London:4. London, 1992.*
- Dahl, Camilla Luise: *Terminologi, typologi og klædningsbestemmelse i den dragthistoriske forskning - belyst ved middelalderens skriftkilder, i: Herolden, vol. 1, årg. 9, Østerlars, 2005, (1), pp. 20-26.*
- Dahl, Camilla Luise: *The Mediaeval Surcot Ouvert: Its use and prevalence in 14th century Northern Europe and Scandinavia Waffnen- und Kostümkunde, bd. 2, Jahr. 2005. (2) In print.*
- Erslev, Kr. *Historisk Teknik. Kbh. 1911.*
- Fritzon, Caroline: *Dråktforskning kring nordisk forntid och medeltid. En historiografisk studie av konventionsstyrd metod i teori och praktik. Uudgivet. Konstvetenskapliga institutionen. Göteborgs Universitet, 1997.*
- Gardell, Solve: *Gravmonument från Sveriges medeltid. Bd. I – II. Monumentis Sèpulcraux du Moyen-âge en Suède. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm, 1945-46.*
- Grönke, Eveline & Weinlich, Edgar: *Mode aus Modellen. Kruselers- und andre Tonfiguren des 14. Bis 16. Jahrhunderts aus dem Germanischen National Museum und andren Sammlungen. Verlag des Germanischen Nationalmuseum. Nürnberg, 1998.*
- Liebreich, Anne: *Der Kruseler im 15. Jahrhundert. Zeitschrift für Historische Waffen- und Kostümkunde. 1. Band der neuen Folge, Jahrgang 1923 – 1925. pp. 218 – 223. Verlag von Walter de Gruyter & Co. Berlin, 1925.*
- Lund, Allan A: *Tekster fra middelalder og renaissance. Wormianum, Århus, 1982.*
- Løffler, J. B.: *Danske daterede Gravstene fra Tiden indtil Aar 1400. I: Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. II. Række, 2. Bind, 1887, pp. 106-124. Det Kongelige Nordiske Oldskrift – Selskab. Kbh. 1887.*
- Løffler, J. B.: *Danske Gravstene fra Middelalderen. Kbh. 1888.*
- Newton, Stella Mary: *Fashion in the Age of the Black Prince: A Study of the Years 1340 – 1365. Boydell Press. Woodbridge, 1980.*
- Newton, Stella Mary & Giza, Mary M.: *Frilled Edges. I Textile History, volume 14: 2, 1983. pp. 141 – 152. The Pasold Research Fund. Leeds, 1983.*
- Piponnier, Françoise & Mane, Perrine: *Dress in the Middle Ages. Yale University Press. New Haven, 1997.*
- Post, Poul: *Waffen- und Kostümgeschicht-*

liche Ausdeutung der Limburger Chronik. *Waffen- und Kostümkunde, bd. 5, Jhg. 1935, pp. 177-183. Berlin, 1936.*

Rady, Ottilie: *Der Kruseler. I: Zeitschrift für Historische Waffen- und Kostümkunde. Erste band, Neuen Folge, Hft. 5. Jahrgang 1923 – 25. pp. 131 – 136. Verlag von Walter de Gruyter & Co. Berlin, 1925.*

Ruse, Evelyn & Bell, Clifford R.: *Illustrations of Costume from Historical Sources, i: Costume: Journal of the Costume Society, vol. 8, 1974. pp. 78-82.*

Saxtorph, Niels M.: *Kalkmalierers kildeværdi. Fortid og nutid. Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie, pp. 211-229. Dansk historisk fællesforening. Odense, 1970.*

Scott, Margaret: *A Visual History of Costume: The Fourteenth and Fifteenth Centuries. B. T. Batsford Ltd. London, 1986.*

TfDm: *Testamenter fra Danmarks middelalder indtil 1450. Ved Kr. Erslev. Den Gyldendalske Boghandel. Kbh. 1901.*

Vavra, Elizabeth: *Kritische Bemerkungen zur Kostümliteratur. I: Terminologie und Typologie Mittelalterlicher Sachgüter: Das Beispiel der Kleidung. Veröffentlichungen des Instituts für Mittelalterliche Realienkunde Österreichs: Nr. 10, pp. 21-45. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien, 1988.*

Vedeler, Marianne: *Er dette rester af klær: Problemer knyttet til funktionsbestemmelse av arkeologiske tekstiler. Collegium Medievale, vol. 17, årg. 2004, pp. 56-77. Oslo, 2004.*

Vedeler, Marianne: *Klær og formspråk. KHM: Skrifter, 2005, in print.*

Wilckens, Leonie von: *Terminologie und Typologie spätmittelalterlicher Kleidung. Hinweise und Erläuterungen. Terminologie und Typologie mittelalterlicher Sachgüter: Das Beispiel der Kleidung. Ver. des Institut für mittelalterliche Realienkunde Österreichs, Nr. 10. Wien, 1988, pp. 47-57.*

Noter

- 1 Andersson: 2005, p. 105ff. og Dahl: 2005 (1), p. 20f.
- 2 Vedeler: 2004, p. 62f.
- 3 Fritzon: 1997, p. 13.
- 4 Scott: 1986, p. 96, Piponnier & Mane:1997, pp. 4-5, Newton: 1980, pp. 101-105.
- 5 Omvendt kan særlige dragtelementer som dekoration, smykker, guld kroner m.m. understrege bærerens stand, se f.eks. Vedeler: 2005, in print, p. 12f.
- 6 Saxtorph:1970, p. 212.
- 7 Bolvig: 2003, p. 173ff. og Bolvig:1998, pp. 94ff.
- 8 TfDm, p. 38.
- 9 Crowfoot, Pritchard & Staniland:1992, p. 19-20 og Wilckens: 1988, pp. 47-57.
- 10 Erslev: 1911.
- 11 Post: 1936, pp. 177ff.
- 12 J.B. Løffler: 1887, p. 119f. og J.B. Løffler: 1888, tavle xx.
- 13 Gardell: 1945-46.
- 14 Lund:1982.
- 15 Newton & Giza:1983, pp. 141-152. Rady: 1925, pp. 131-136, Grönke & Weinlich: 1998, pp. 26-36 og Liebreich: 1925, pp. 218-223.
- 16 Newton: 1980, pp. 99ff.
- 17 Dahl: 2005 (2), pp. 6ff. og 15.
- 18 Ruse & Bell: 1974, p. 78ff.
- 19 Løffler: 1887, p. 119f.
- 20 Vavra: 1988, p. 26ff.

Artiklen *Skriftlige vidnesbyrd som kilde til middelalderdragt: problemer knyttet til typologi, terminologi og klædningsbestemmelse i dragtforskningen* er udgivet i Middelcentres serie *Workpapers*. Den kan ses som pdf-fil på www.middelaldercentret.dk under Forskningsprojekter eller købes ved henvendelse til Middelaldercentret.

Frivillige på kulturinstitutioner

At levendegøre fortiden har grebet om sig overalt i verden i de sidste 25-30 år. Det sker bl.a. igennem reenactment, – rollespil i rekonstruerede autentiske miljøer. Reenactment er et forsøg på at genskabe livet i en tidligere historisk epoke, f.eks.: Jernalderen i Lejre forsøgscenter, middelalderen på Middelaldercentret, kampene på Dybbøl Banke i 1864 på Historiecenter Dybbøl Banke, eller mød 1800-tallets vilde USA-westen hos "Mojave Muleskinners" i Arizona.

Carl-Christian Kristiansen
Seniorkonsulent

Mange kulturinstitutioner, sportsklubber, museumscentre og andre, oftest selvejende institutioner, kunne ikke fungere uden frivillig medvirken.

Virksomhederne er grundlæggende opbygget og udviklet med henblik på, at netop den frivillige medvirken skal blive til glæde og gavn for både de frivillige og virksomhederne.

Det frivillige engagement er her en væsentlig del af den livgivende udstråling, der skaber identifikationen (publikumsoplevelsen) og den pædagogiske helhed, hvor oplevelser og konfrontation bliver til læring og indsigt.

Når det går galt

Men samspillet mellem den legale institution og det frivillige engagement kan ikke altid undgå at give konflikter.

Lykkeligvis er det oftest sådan at begge parter har noget ud af samarbejdet, men nogen gange går det galt. Helt galt. Og da ofte med en speciel sammensætning af frivillige. Royal Armouries, Leeds i England, udgiver magasinet "Medieval History", som også beskæftiger sig med den europæiske reenactment-scene. I artiklen "The show must go on", Medieval History Magazine 6, februar 2004, sammenfatter Tony Gallucci, som hele sit liv har været med i dette frivillige arbejde, sine erfaringer fra engelske museumscentre og opstiller en række "karaktertyper", der af og til med

deres dominans ødelægger klimaet omkring det frivillige arbejde:

"Dem der ved bedre"

Der er en ting man med sikkerhed vil opleve når man arbejder med frivillige på kulturinstitutioner og det er, at ikke alle er loyale mod institutionen. Der er altid nogle der tror de ved bedre. De mener at ledelsen er dårlig, konceptet er forkert, ja alt er forkert. De klager over manglende informationer om ting, der egentlig ikke vedgår dem.

De mener, at hvis bare deres ideer blev fulgt, ville det hele blive meget bedre. De laver en masse ballade, de klager højlydt og spreder både forvirring og frustration omkring sig og samler undertiden en række villige medløbere

"Dem der ejer stedet"

Nogle frivillige udvikler en form for ejerskabsfølelse til de værktøjer, det tøj, ja selv det hus de måtte have boet i. Og de kan reagere meget kraftigt hvis noget ændres af ledelsen, selv hvis det er til det bedre. De protesterer mod forandringer og de vil ikke acceptere ledelsens ret til at foretage disse ændringer.

"Dem der er"

Endelig er der dem der lever sig så fuldstændig ind i deres historiske rollespil, at de simpelthen nægter at høre på faglige eksperter, ledelse og andre – de eksisterer ikke og hverken faglige kompetencer eller organisatoriske rettigheder anerkendes af "dem der er"! De véd bare hvordan tingene fagligt set skal være og tror så fast på egen rolleidentitet og det de gør, at alle andre bare er 'helt galt afmarcheret'.

Det centrale

Der er sikkert endnu flere typer, men det centrale i dette er, at når der først danner sig en forkert person-sammensætning i en sådan frivillig forening af reenactment-spillere, så kan der på et eller andet tidspunkt komme åbent oprør mod den institution de egentlig skulle støtte.

Det er altså ikke en enestående konflikt som i det sidste års tid er udspillet mellem 'de gamle venner' og Middelaldercentret.

Luftrensning

Det var derfor naturligt at Middelaldercentret afsluttede denne konflikt med at rense luften, sætte punktum og lader det inficerede og dårlige samarbejde helt afslutte så publikum i en ny dynamik igen kunne gives stærke og gode tilskuer-oplevelser. Enhver form for tilbagevirkende konfliktløsning kunne i denne situation hverken have fjernet hadet, mistroen eller de psykologiske mekanismer, hvor "Dem der ved bedre", "Dem der ejer stedet" eller "Dem der er" definitivt havde sat sig udenfor!

Fortsættelse

Middelaldercentret og andre institutioner, der giver stort rum for frivilliges medvirken, skal nok regne med, at sådanne konflikter kan opstå på et eller andet tidspunkt hvis man bare lader stå til.

Derfor vil det vil være oplagt, om Middelaldercentrets ledelse på den aktuelle baggrund sætter sig for, sammen med den nye frivillighedsorganisation, at arbejdede profylaktisk med såvel konflikt-situationer, som andre psykosociale og management-relaterede forhold omkring de frivilliges medvirken.

Menstruation

Når kvinder menstruerer bruger de altid noget til at opfange blodet.
Eller?

Catharina Oksen
Mag. art

I middelalderen mente man at menstruationsblodet rensede kvinden for skadelig overflødig væske. Menstruationsblodet blev af nogle tillagt helbredende egenskaber,

bl.a. mod vorter og udslæt,¹ andre hyldede den romerske læge Galens gamle teori om, at menstruationsblod var farligt, ikke kun for kvinden selv, men for alt og alle således at den menstruerende kvinde selv kunne være farlig for andre.²

Det er småt med kilder om dette emne, menstruation har gennem tiderne været et tabubelagt emne, noget man(d) ikke snakkede om. Ikke desto mindre er det et spørgsmål der ofte stilles på Middelaldercentret: "Hvad gjorde kvinderne, når de menstruerede?"

Arkæologiske fund af menstruationsbind kunne teoretisk sagtens forekomme. Udgravning af lokumstønder har vist at man brugte græs, mos og stumper af lærred som lokumpapir, så hvis man brugte bind kunne de måske også findes. Bind lavet af genbrugelige materialer som skind og stof ville dog ikke lande i en lokumstønde, men vaskes og genbruges.³

Et af fundene fra Herjolfsnes i Grønland⁴, en 30-40 årig kvinde, blev fundet med noget, der kunne være et bind: Et stykke sælskind liggende fra venusbjerg og nedefter, dækkende genitalierne og endetarmen. Sælskindet var fastholdt med spundne uldtråde bundet til sælskindet fortil ved venusbjerg og bagtil "in the sacral region". Der var også rester af en let, ufarvet og uspunden uld og af mos samt af plantefibre, muligvis hamp.⁵ Altså et bind af sælskind med sælskindet yderst, med hårsiden væk fra kroppen og ind mod kroppen et lag sugende ren uld og måske mos

fastholdt af et stykke lærred. Det hele holdt på plads af uldsnore bundet i enderne af bindet og førende op til et bælte eller en snor om livet.

Fr. C. C. Hansen (1924) foreslår, at der er tale om en beskyttende bandage, der skal opsuge sekreter - urin og afføring - hvis hun har ligget bevidstløs på sygelejet. Skelettet viser mulige spor efter tuberkulose, men der er også muligt at kvinden har lidt af inkontinens på både blære og endetarm som følge af en betændelsestilstand.

Fr. C. C. Hansen (1924) nævner udtrykkeligt, at man fra middelalderen ellers ikke kender til "beklædningsgenstande til denne kropsdel hos kvinder" og han formoder at menstruationsbind ikke er blevet brugt, hverken af de højere eller lavere klasser.

Det synes at være almindelig anerkendt, at kvinder ikke gik med underbukser i middelalderen og at man derfor reelt set havde et praktisk problem, når man menstruerede. Man kan forestille sig svineriet, hvis man blot lod blodet rende, uden at forsøge at opfange det. Der er dog eksempler på samfund, hvor kvinderne gør netop det, fx etnografiske eksempler fra mere sydlige himmelstrøg, Indien, Sydamerika og Afrika. Men der er også kilder der viser at skikken med bare at lade blodet rende og opsuges af tøjet også fandtes i Europa i eftermiddelalderlig tid. Fx i Tyskland i 1800-tallet hvor bondekvinder og kvinder fra de lavere klasser blødte i chemisen og iøvrigt ikke vaskede eller skiftede deres undertøj fordi de mente, det ville forstyrre menstruationen.⁶ Til gengæld var det almindeligt at parfumere kroppen og tøjet for at skjule lugten af snavs, sved og andre udsondringer. I samme periode fandtes bind, lavet af hør-lærred, men de brugtes mest af teaterkvinder⁷ og underbukser, men det var ikke alle kvinder der brugte dem. Der er lavet undersøgelser over hvad de kvindelige emigranter i Amerika medbragte på rejserne og her er der ikke noget der tyder

på, at de brugte bind eller andet. En anden amerikansk kilde fortæller om, at kvinderne i en bomulds-mølle i slutningen af 1800-tallet ikke brugte bind eller andet, men blødte ned i strå, der var støet på gulvet med dette formål, og at mændene opfattede dette som attraktivt, fordi det viste at kvinderne var frugtbare.

Uden tvivl har middelalderens kvinder ikke menstrueret så meget som moderne kvinder gør: Hyppige graviditeter og lange ammeperioder har forhindret det. De kan have begrænset deres aktiviteter i perioden, holdt sig hjemme, men alligevel, noget må de have brugt. Pigerne gik formentlig i pubertet omkring 12-14 års alderen, men nyere undersøgelser viser at de først blev gift og begyndte at få børn fra 20-års alderen.⁸

Selvom der generelt ikke er blevet brugt menstruationsbind, så kunne man - det viser det ovennævnte grønlandske fund jo - godt finde ud af at lave et bind, der jo egentlig minder meget om et moderne menstruationsbind.

Noter

¹ KLNLM, bd. XI, p.534.

² Leyser, Henrietta, *Medieval Women. A social History of Women in England 450-1500*. London 1995.

³ Et af min mors barndoms minder fra København i fyrterne er synet af tanternes strikkede uldne menstruationsbind, hængende ugenert til tørre på en snor i baggården.

⁴ Det velkendte fund af middelalderlige grave fra Herjolfsnes i Grønland er måske mest kendt for de meget velbevarede dragter, men også skeletterne gav mange interessante oplysninger om den enkelte døde og om levevilkårene i Grønland for nordboerne på denne tid. Det store skeletmateriale er først undersøgt og publiceret af dr. med. Fr. C. C. Hansen i 1924: *Meddelelser om Grønland Bd. LXVII 1924*, Fr. C.C.: Hansen, *Anthropologia medico-historica groenlandiæ antiquæ. I. Herjolfsnes*. p. 291 ff.

⁵ Fr.C.C. Hansen 1924, p.322 og p. 331.

⁶ Almut Junker og Eva Stille, *Zur Geschichte der Unterwäsche 1700-1960*. 1988. Frankfurt. p.336.

⁷ H.B. Adams Lehmann, "Die Gesundheit im Haus", 1899, Stuttgart, p. 681.

⁸ Pia Bennike og Anna-Elisabeth Brade, *Middelalderens sygdomme og behandlingsformer i Danmark*, Medicin-Historisk Museum, København 1999, p. 16-17.

Fint tilhuggede egeplanker males og dekorerer.

Peter Vemming

Mag. art

Centerleder Middelaldercentret

Betragter man gulvet på 1. sal kunne det ved første blik ligne et moderne plankegulv. Men bemærk, at det er lagt i faldende bredder og går man lidt tættere på kan man se, at det faktisk er håndhøvlet. Man skal have en planke meget tæt på for helt at kunne afgøre, hvad der er tale om, og så ser man en fin-året, meget harpiksholdig fyrreplanke, 2" tyk. Planker som disse skal man nord- eller østpå for at finde, hvor fyrretæet er langsomt voksende, hvilket danner tætte årringe. I købmandshuset er der anvendt fyrretræ fra Kalmar. Middelalderen igennem, og også den dag i dag, var fyrretræ fra Kalmar en eftertragtet vare. I dag bruger man det bl.a. til vinduesfremstilling, fordi vinduer lavet af dette kvalitetstræ kan - med enkel vedligeholdelse - holde i mange hundrede år.

I hvilken form vores købmand i Sundkøbing har modtaget træet kan man kun gætte på, men det er sikkert rimeligt at formode, at træet efter fældningen er blevet skåret op til planker. Ting der skal transporteres over større afstande er altid blevet grovforarbejdet inden transporten, så kunne man laste bedre og dermed have mere med. Så købmanden har sikkert modtaget et parti håndsavede brædder, som derefter er blevet høvlet og forarbejdet til gulvplanker af lokale tømrere.

Når man træder ind i dilen på køb-

Dé dér høvlede planker i købmandshuset

Hvis man ikke vidste bedre, ville man sikkert tro, at loftplankerne i centrets købmandshus var købt på tilbud ude i det lokale byggemarked. De er glathøvede og ligner almindelige fyrretræsplanker, men her hører også al lighed op, for man står faktisk over for et eksempel på et rekonstrueret middelalderligt gulv, som kun en meget rig købmand kunne tillade sig at lægge i sit hus.

mandshuset, vil man se at borde og hylder er lavet af fyrretræ. De er lavet af overskudsskudstræet fra gulvet, idet det er rimeligt at formode, at købmanden ikke ville lade sådant dyrt kvalitetstræ gå til spilde - Kalmarplankerne er af en kvalitet, så de let kan bruges til møbeltræ og det er forkert at tro, at man i vores periode kun har anvendt eg til møbelfremstilling. Det kan godt være, at de fleste bevarede møbler er af egetræ, men der er eksempler på mange andre træsorter i middelalderens møbler: Elm, birk, ask og visse frugttræer, men så sandelig også fyr.

På første sal i købmandshuset vil man til sommer kunne se en himmelseng lavet helt i fyrretræ. Originalen er også af fyrretræ og fra England, iøvrigt et land, hvor man normalt ikke anvendte fyrretræ og måske er det i dette tilfælde en importvare. Man vil også kunne se kister og borde af elm.

En anden ting, som måske nok kan overraske det moderne menneske, er middelalderens forhold til træ. I dag vil man gerne kunne beundre åretegningen, knaster og andre egentlige fejl i et stykke fyrre- eller egetræ - i vores periode af middelalderen har man i mange tilfælde malet det hele over, hvilket også gælder bindingsværket på husenes udvendige side.

Egetræet var - bl.a. på grund af sin gode holdbarhed - bestemt det foretrukne byggemateriale til mange ting i middelalderen og det var specielt eftertragtet som bygnings-tømmer og til skibsbygning. Det er ikke meget af træet, som ikke er blevet udnyttet. Forud for fældningen

har man klatret op i træet og skåret krumtømmer til spanter og knæ i skibe og til bygningstømmer. Efter træet er væltet og stammen blevet afbarket, har man kontrolleret træet. Man har set efter råd fra sideskud, om stammen er vredet i vækst eller andre ting, såsom overgroning, der kan have forringet kvaliteten. Herefter er stammen blevet delt. De bedste stykker er blevet radialkløvede og hovedparten er gået til skibsbyggeren til bordplanker. De mindre gode, men stadig anvendelige stykker har snedkeren fået til møbelfremstilling og de sidste har man kunnet lave tagspån af. Andre dele af stammen er gået til bygningstømmer - stammen er blevet delt i to og hugget til fuldkantet tømmer eller også savet op til planker, hvis kvaliteten af stammen var til det. Herefter er grenene blevet sorteret og skåret op til diverse formål - møbler, vogne etc. og resten er blevet skåret op til brænde. Endelig er barken blevet samlet for senere at blive anvendt til barkning af sejl.

Fra fældning, til træet er blevet fjernet fra skoven og alle spor er slettet, har der været en lang række specialister i arbejde. Lige fra folk, der kunne kunsten at kløve tømmer, til dem der betjente saven, når der skulle laves planker. Fra skoven er de forskellige opskæringer og udkløringer blevet bragt til de forskellige håndværkere. Noget træ er blevet brugt med det samme, mens andet er lagt på lager for at blive anvendt mange år efter det er blevet fældet.

Eventyrets storfyrste

Peter Freuchen blev født i Frisegade i Nykøbing Falster den 26. februar 1886 og han elskede sin hjemstavn. Guldborgsund og Hamborgskoven var hans foretrukne tumlepladser – som dreng og ung.

Niels-Jacob Andersen
Journalist

Peter kunne fortælle historier som ingen anden. For eksempel om dengang han begyndte at læse medicin under den berømte professor Rovsing i København.

Vi havde blandt andet en patient, der var blevet kørt ned af et automobil, fortæller Peter i sine erindringer. Han var så ilde tilredt, at de kom bærende ind med ham i spande.

I et helt år lappede vi på ham og fik ham sat sammen igen. Endelig oprandt dagen, hvor han kunne udskrives – det blev han efter en lille højtidelighed med portvin og kranskeg.

Dagen efter kom de bærende med ham igen. Denne gang var han blevet ramt af en sporvogn – og var død. Så opgav jeg medicinen, forklarede Peter.

Peter Freuchen blev verdensberømt polarforsker. Det var hans og Knud Rasmussens fortjeneste, at Grønland blev dansk. Det var Knud, der høstede ærestitlerne, medaljerne og roserne, men det var Peter der gjorde arbejdet.

Da Knud Rasmussen døde den 22. december 1933, skrev deres verdensberømte kollega, Lauge Koch, som kendte dem begge to godt, en nekrolog over Knud. "De to ungdomsvenner Knud Rasmussen og Peter Freuchen, er hver for sig blevet store forfattere. Knud skrev, hvad han mente var videnskabelig, det blev under tiden romanstof. Freuchen kaldte sine bøger romaner, og meget af det blev virkelighedsskildring."

Peter var en hædersmand, der spredte glæde omkring sig. Han fik forfrysninger under 5. Thuleekspedition og amputeret venstre fod.

Han blev i stedet forfatter og bonde på øen Enehøje i Nakskov Fjord. Da Hitler kom til magten, omdannede Peter ikke alene øen til et internationalt kraft- og kulturcentrum, han hjalp også tusindvis af tyskere på flugt fra nazismen.

Han lavede film i Hollywood – blandt andet "Eskimo" som fik en Oscar for bedste klipping. Hans bøger kom i kæmpeoplæg verden over.

Peter gik også aktivt ind i modstandskampen. Det kostede ham hans varemærke - hans elskede skipperskæg. Barberfirmaet Gillette havde under krigen tilbudt ham fem tusind kroner, hvis han ville lade sig barbere. Det havde han afslået som noget nær en fornærmelse. Et par måneder senere måtte han gå under jorden og lade sit skæg falde. Mens sad og ventede på cafe Buris i København for at blive smuglet til Sverige uden skæg - kom flere forbi og sagde "Goddag Peter, har du tabt dig?"

Det ærgrede ham resten af hans dage, at han ikke havde taget imod Gillettes tilbud.

Peter kom til Sverige og derfra videre til USA sammen med FN's første generalsekretærer – Trygve Lie og Dag Hammarskjöld. Han blev en af de første og største korrespondenter ved FN i New York. Højt respekteret og elsket i det nye verdenssamfund, hvor sin vane tro altid stod på de fattiges og undertrykte side.

Peter blev den første dansker, der blev elektronisk verdensberømt. Han vandt nemlig 64.000 dollar i en række amerikanske tv-quiz i 1956. Den begivenhed skulle selvfølgelig også fejres i hans elskede fædreland. Da han ankommer til Københavns havn om bord på amerikabåden, er der sort af mennesker, der vil hylde ham. Peter bliver hentet op broen og udbryder tørt: "Jeg vidste ikke, jeg havde så mange kreditorer."

Hans fabulerende fortælleglæde havde sendt ham i både gabestok og på bålet, hvis han havde levet i heksebrændingernes tid. Det gjorde han heldigvis ikke.

Til gengæld har han aldrig fået den anerkendelse af sin by, som han elskede så højt. Der sidder en mindeplade i Frisegade, javel! Der står en lille, men smuk buste ude på Peter Freuchensvej, javel!

Men var det ikke på tide, at byen gav sin store søn det minde, som han fortjener?

Peter Freuchen rejste verden rundt – men han var aldrig kommet rigtigt hjem uanset, hvor langt eller længe han havde været væk, før han landede i den røde købmandsgård i Frisegade.

Peter var født syd for stødgrænsen og han elskede sin falsterske dialekt: *Hvor jeg holder af det sprog; det er som hvile for sindet at høre øsmål. Jeg tænker tit: mon virkeligt jyder kan glæde sig ved deres dialekt som jeg ved min, når jeg kommer langvejs fra. Jeg er hjemme og skærmet når talen synger lidt omkring mig, som han skrev i Øerne i Østersøen.*

Han døde langt hjemmefra – i Anchorage i Alaska – den 2. september 1957 under en TV-ekspedition på vej til Thule og Nordpolen.

Middelaldercentret huser i øjeblikket et projekt omkring Peter Freuchen. Journalist ved Danmarks Radio Niels Jacob Andersen er ved at skrive en bibliografi om Peter Freuchen og har i den forbindelse fået overdraget et omfattende og meget værdifuldt arkivmateriale af familien.

Materialet skal registreres og gøres tilgængeligt for offentligheden, måske via et "Peter Freuchen" bibliotek, placeret lokalt.

Find fem fejl

Eller mange flere. For vi bliver jo – heldigvis – hele tiden klogere.

Lagerbygningen på Nokken der nu skal være en egentlig købmandsgård for en ny, lille købmand.

John Kronborg Christensen
Arkitekt M.A.A.
Catharina Oksen
Mag art.

Middelaldercentret står ikke stille, det lever og udvikler sig, det samme gør vores viden om middelalderen. Alle bygninger og rekvisitter er lavet som kopier eller replikaer ud fra den viden, der var til stede ved fremstillingen. Men som sagt – videnskaben gør fremskridt, nye udgravninger, nye kilder, nye forskningsresultater kommer frem og somme tider vender de op og ned på det, som vi troede var "god latin".

Derfor vil man også opleve, at ting ændrer sig på Middelaldercentret.

Husene

De sidste par år er der fremkommet en del ny viden omkring fx husbyggeri og -indretning. Det har allerede

sat sig spor på husene i Sundkøbing, der er sket småændringer og mange flere vil følge.

Købmandens lagerhus på Nokken er således pt under ombygning. Der vil her opstå et nyt, men mindre fornemt købmandshus. Vi er blevet opmærksomme på, at bygningen ikke var helt troværdig. På Nokken ville købmandsgårdene have ligget side om side - med alle dertil hørende bygninger. Huset er derfor ved at blive bygget om. Ombygningen her er et resultat af den faglige sparring med "følgegruppen" til Købmandshuset.

Ishuset, plattenslagerhuset, håndbærkerboden. Kært barn har mange navne. Det er bygget som et ishus, derfor de to luger på langsiden.

Det har altid været meningen, at de skulle fjernes, når huset fik en mere korrekt funktion. De skal selvfølgelig fjernes nu. Skal der overhovedet være en luge, skal den være i forstuen. Her skulle der i så fald være indrettet en lille håndværker- eller salgsbod. Det lille aflukke, der tidligere rummede riddernes udstyr, skal nok også fjernes. Det større rum er alene husets boligrum.

Ildstedet bør flyttes over i nordøsthjørnet og en lysluge - eller et lille vindue - placeres der, hvor der nu fejlagtigt er indsat en dør. Ombyg-

Ishuset, plattenslagerhuset, håndbærkerboden. Kært barn har mange navne. Lugen bag tømreren bør ikke være der.

Farverhuset mens det stadig havde en trappe til loftet i stuen. Kvinden sidder, noget upassende, i mandens stol med ryglæn.

Fiskerhuset. Ja, det hed det engang, men fiskeri var faktisk ikke et erhverv, så derfor rejste fiskeren og rebslageren flyttede ind!

Skomagerhuset. Lugen til venstre skal lukkes, man har ikke panoramavinduer i midaldertiden.

Skrædderhuset mangler en forstue.

Væverhuset. Ud over den store luge på billedet er der nu kommet endnu en vinduesluge.

ningen vil ske efterhånden, som der bliver tid og mulighed herfor.

Farverhuset er allerede ændret lidt, trappen op til loftet midt i stuen er væk, og der bliver sat en luge i hullet. Man havde ikke trapper op til et loft midt i en stue og man placerede heller ikke en seng oppe på et koldt loft, så den er flyttet ned i stuen, hvor den rettelig hører til. Loftet blev brugt til opmagasinering og adgangen hertil skete fra forstuen.

Lokummet eller "hemmeligheden" hører ikke til i almindelige byfolks huse. Her havde man et lokum i et simpelt skur bagerst på grunden.

Ligeledes bør døren fra stuen ud til gaden ikke være der. I bund og grund er huset indrettet som hvilket som helst andet hus fra perioden: - man er gået ind i huset gennem døren på gavlen - ind i forstuen, der her fungerer som farverens værksted, og videre derfra ind i husets boligrum.

Såvel "hemmeligheden" som gadedøren og andre forkerte detaljer i huset vil blive fjernet ved førstkomende lejlighed.

Skomagerhuset er egentlig bygget som to handels- eller håndværkerboder, derfor de to luger, men den ene bruges jo til beboelse og derfor burde lugen fjernes eller spigres til, i alt fald må den slet ikke stå åben, istedet skal der laves en vinduesluge i den østlige langside. Og husets ildsted burde flyttes over i det nordøstlige hjørne og laves et lyrehul midt i taget - så er der også en chance for, at ildstedet kan fungere uden så meget røg, det eksisterende lyrehul i husets nordgavl giver ret fri adgang for den fremherskende vestenvind hvilket ikke er særlig rart for beboerne.

Skrædderhuset burde have haft en forstue - eller værkstedsdel - som var adskilt fra beboelsen. Dette er imidlertid straks noget sværere at ændre på. Vi har i hvert tilfælde endnu ikke udtænkt en plan for en ændring, så huset må indtil videre stå som et eksempel på et eksperiment, der ikke rigtigt er lykkedes.

Væverhuset har i år - med stor beklagelse - fået endnu en vinduesluge, den giver bedre arbejdslys til væverne, men det er ikke særlig sandsynligt at man ville have haft to vinduer, så det er et fremskridt for væverne som "moderne personer", men et tilbageskridt for husets autenticitet. Faktisk havde man bare en mindre luge med skydelem for. Hvis væggene indvendigt er hvidkalkede, vil der være meget lyst i huset - på trods af en meget ringe lysåbning. Den mindre lysåbning ville også gøre huset lettere at varme op.

Huset er egentlig bygget til en ølbrygger. Derfor har det den noget mærkelige skorsten. Denne er nemlig beregnet til at røge malt i. Røgen fra ildstedet skulle ledes op gennem kornet/malten, der blev lagt ud i nogle kasser over røgudgangen på loftet. Herfra skulle røgen så selv finde videre vej ud gennem taget eller gennem lyrer i gavlene. Som den er lige nu, fungerer den absolut ikke. Men bortset fra disse mindre fejl - som selvfølgelig vil blive rettet ved lejlighed - er huset ikke så tosset.

Faglighed

Og hvor ved vi så alt det fra? For det første har vi ansat fagligt personale, som arkæolog og historiker. Herudover er der tilknyttet adskillige andre faglige personer til centret,

som gæsteforskere, projektansatte, samarbejdspartnere eller frivillige. Gennem centrets forskningsprojekter er der dannet en bred kontaktflade til faglige miljøer både i Danmark og i udlandet - det gælder både akademiske og mere praktisk orienterede fag.

Eksperimentalarkæologi

Eksperimentalarkæologi er nu langt om længe anerkendt som en videnskabelig forskningsmetode, ikke kun i Danmark, men i resten af Verden. Med denne metode kan man få et resultat som ikke beviser hvordan tingene egentlig var, men som gennem en række "trial and error" forsøg giver et "high possibility statement" om, hvordan de kunne have været. Metoden ligger til grund for de fleste af centrets rekonstruktioner af huse, skibe og krigsmaskiner foruden rekvisitter.

Bliderne, resultater af eksperimentalarkæologiske forsøg og forskning.

KURSER

"Begynderkurser" for nye frivillige.

Datoer: 28/29 januar 06, 4/5 marts 06, 1/2 april 06

Tid: Lørdag kl. 9 - søndag kl. 16.

Mulighed for at ankomme fredag mellem kl. 18 og kl. 19.

Mødested: Det Hvide Hus.

Sted: Middelaldercentret, Ved Hamborgskoven 2-4, Sundby L. 4800 Nykøbing F. Tlf. 5486 1934.

Undervisningslokale: Administrationsbygningen, Ved Hamborgskoven 4

Indkvartering: Skolestuen. Medbring liggeunderlag og sovepose m.v.

Forplejning: I Det Hvide Hus: Morgenmad og frokost lørdag og søndag, aftensmad lørdag, kaffe og småkager samt frugt i pauserne. Vand, øl og vin kan købes. I skal selv rydde af.

Praktiske råd: Varmt tøj og fodtøj.

Pris: 375,- kr./ deltager.

Deltagere: Alle interesserede voksne, børn fra 14 år kan deltage sammen med en voksen. Max antal deltagere pr. kursus 20 personer

Ret til ændringer forbeholdes.

1. dag

- Kl. 8.00 Morgenmad i Det Hvide Hus.
Kl. 9.00 Samling og velkomst i Administrationsbygningen, det store mødelokale.
Kl. 9.30 MC historie
Kl. 10.00 Borgerne i Sundkøbing (roller)
Kl. 11.00 Klædedragter
Kl. 12.00 Frokost i Det Hvide Hus
Kl. 13.00 Rundvisning i Sundkøbing, introduktion til formidlingen
Kl. 14.30 Europa 1396
Kl. 15.00 Kaffepause
Kl. 15.30 Handel / Handelsvarer
Kl. 16.30 Krigskunst/turneringer
Kl. 18.00 Aftensmad, Det Hvide Hus
Kl. 19.00 Aftenhygge, mulighed for at se film

2. dag

- Kl. 8.00 Morgenmad i Det Hvide Hus.
Kl. 9.00 Samling i Administrationsbygningen, det store mødelokale.
Kl. 9.00 Praktiske oplysninger: Sådan melder du dig som frivillig, låner dragt, madordning, sikkerhedsregler m.v.
Kl. 10.00 Religion
Kl. 11.00 Børn og voksnes vilkår i middelalderen
Kl. 12.00 Frokost i Det Hvide Hus
Kl. 13.00 At bo i et middelalderhus: Vi kigger ind i husene.
Kl. 14.30 Kaffepause, Administrationen, det store mødelokale.
Kl. 15.00 Retsvæsen
Kl. 15.30 Evaluering og afslutning

WORKSHOPS

med praktiske fag og lidt teoretisk undervisning i samme.

Tid: Lørdag kl. 9.00 til 16.00. Søndag kl. 9.00 til 16.00. Mulighed for at ankomme fredag mellem kl. 18.00 og kl. 19.00.

Mødested: Det Hvide Hus.

Sted: Middelaldercentret, Ved Hamborgskoven 2-4, Sundby L. 4800 Nykøbing F. Tlf. 54861934

Undervisning: Se tidsplan på www.middelaldercentret.dk eller ring 54861934

Indkvartering: Skolestuen i Hovedbygningen, indgang fra gården ved "Det Hvide Hus". Medbring liggeunderlag og sovepose m.v.

Forplejning: Lørdag er der frokost og aftensmad, kaffe samt frugt i pausen. Søndag er der morgenmad og frokost, kaffe samt frugt i pausen. Deltagerne skal selv rydde af og vaske op.

Praktiske råd: Varmt tøj og fodtøj.

Pris: 600,- kr./deltager incl. frokost og kaffe, excl. materialer.

Deltagere: Alle interesserede voksne, børn fra 14 år kan deltage sammen med en voksen (ikke i smedekurserne). Ret til ændringer forbeholdes.

28-29 januar 2006 Smedning, max 6 deltagere eller **Læderværksted**, max 12 deltagere

4-5 marts 2006 Dragtsyning, max 15 deltagere eller **Træværksted**, max 12 deltagere

1-2 april 2006 Musik-instrumenter, max 10 deltagere eller **Plantefarvning**, max 10 deltagere

28-29 januar 2006

Læder

Der gives en kort introduktion til kilder, syteknikker og materialer. Du kan sy et par sko/halvtøvler eller et bælte.

Medbring gerne en skomagersyl.

Smedning

HÆNGSLER OG BESLAG

På denne workshop vil du få et indblik i smedens arbejde og gennemgå hans værktøj. Du vil lære om smedens rolle i en middelalderby anno 1396.

Du kommer til at prøve at smede hængsler og beslag, og på denne workshop vil der blive lagt mest vægt på smedeprocessen fremfor produktet.

Du må ikke forvente at du kan nå at producere egne ting.

4-5 marts 2006:

Dragtsyning

Der gives en kort introduktion til kilder samt til materialer, mønstre og syteknikker.

Der laves en prøve på de forskellige syteknikker af kursisterne selv. Derefter er der mulighed for at få taget mål, lavet et mønster og klippet og syet en dragtdel. Det vil primært være undertøj, hæfter eller strømper. Større dragtdele som kofter og kjoler kan kun laves hvis det er aftalt på forhånd og kan ikke forventes færdige.

Der udleveres et kompendium med vejledninger.

Træskrin

Lav dit eget skrin. 1. dag samler vi skrinene, beklæder med lærred og grunder med gesso. 2. dag maler vi skrinene og sætter hængsler på.

Du kan vælge mellem tre størrelser skrin, ca. 30, 40 eller 50 cm.

1-2-april 2006

Musik

Der indledes med et foredrag om de forskellige musikinstrumenter, samt en demonstration af instrumenterne. Du vil blive inddraget i at prøve instrumenterne.

Der laves benfløjter, falsterpibe og evt. rammetromme.

I skal prøve samspil i små grupper, dans kædedans og synge middelalderviser.

Medbring en skarp kniv, godt humør og tålmodighed.

Plantefarve

Der farves i mindre nutidige gryder og i bliver indført i plantefarvningens grundprincipper.

1. dagen satses der på indfarvning i gule, olivengrønne og røde farver.

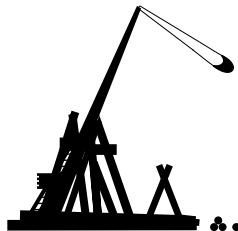
2. dagen laver i overfarvning til flere spændende nuancer, og der demonstreres Indigo-farvning.

Mens gryderne syder udarbejder vi farveprøver med opskrifter til at tage med hjem.

Tilmelding på 54 86 19 34 inden den 15. januar 2006

Materialepriser oplyses samme sted eller på www.middelaldercentret.dk

PROGRAM FOR 2006

Ridderturneringer, kl. 14.00

1/5-21/6: Ons., tors. lør. og søn samt 5/5 (2. pinsedag) og 12/5 (St. Bededag)

22/6-13/8: Alle dage. Den 5/7, 12/7, 19/7 og 26/7 også om aftenen.

14/8-30/9: Ons., tors. lør. og søn.

Ridderturneringer i efterårsferien: 16-20/10 alle dage, den 18. også om aftenen.

Demonstration af krigsmaskiner:

Alle dage kl. 12.00,
22/6-13/8 affyres den lille blide
også kl. 15.00.

Affyring af bombarde og hagebøsser: Man. & lør. kl. 12.20.

Bueskydning: Se opslag i indgangshallen.

"Prøv-selv" og andre aktiviteter:

Se opslag i indgangshallen.

Udvidet legeplads med flere aktiviteter.

Program

Maj

Middelaldercentret åbner 1/5.

Juni

Stort middelalder (reenactment) marked, 22-25/6 med bl.a. engelske, hollandske, tyske og polske handelsfolk. Middelaldervarer i super kvalitet! For middelalder-entusiaster og alle andre.

Sct. Hans Dag og Aften, 23/6 Åbent til kl. 22.30. Kildemarked ved byens helligkilde. Ridderturneringer, afskydning af blider, artilleri. Om aftenen skyder bliderne med ildkugler. Sct. Hans bål og -tale. Bestilling i Gæstgiveriet nødvendigt.

Juli

Marked, musik og gøgl 10/7-16/7 & 24/7-30/7

Aftenåbent med store riddershows: 5/7, 12/7, 19/7, 26/7, 2/8 & 9/8, musik, effekter, ild-blideskud m.m.

August & September

Oplev hverdagen: Der arbejdes, bygges og handles.

Årets udstilling: Handelsvarer fra det fjerne Østen og hele den kendte Verden.

Efterårsferie, 16/10-20/10

Åbent mandag-fredag kl. 10-16, onsdag dog 10-21.

Ridderturneringer, gøgl, marked, affyring af krigsmaskiner. **Onsdag aften:** Ridderturnering i fakkelskær med musik og effekter, blider med ildkugler, fyrværkeri!

Ret til ændringer i programmet forbeholdes.

Aktuelle oplysninger på 5486 1934 eller www.middelaldercentret.dk.

Dagens arrangementer, se opslag i indgangshallen.

Arbejde som frivillig?

Det kræver et grundkursus og en prøve-weekend.

Se www.middelaldercentret.dk eller ring 5486 1934

Praktiske oplysninger

Middelaldercentret er åbent 1/5-30/9.

I maj og september er der lukket mandage (dog ikke 1. maj)

Alle dage kl. 10-16. Aftenåbent, se sæsonplan.

Priser 2006

Voksne	80,00 (1/5-21/6 & 14/8-30/9) 90,00 (22/6-13/8)
Børn 4-14 år	40,00 (1/5-21/6 & 14/8-30/9) 45,00 (22/6-13/8)
Pensionister	65,00 (1/5-21/6 & 14/8-30/9) 75,00 (22/6-13/8)
Studiekort	55,00 (1/5-21/6 & 14/8-30/9) 60,00 (22/6-13/8)
Grupper (min 15)	
Voksne	70,00 (1/5-21/6 & 14/8-30/9) 80,00 (22/6-13/8)
Børn	35,00 (1/5-21/6 & 14/8-30/9) 40,00 (22/6-13/8)

Familiebillet – 2 voksne og maks. 4 børn
260,00 / 260,00

Specialarrangementer

Bestilt bål: 60,- kr.

Bestilt snobrødsdej (max. 30 pers.): 45,-kr. pr. portion.

Bestilt blidekast (lille blide): 500,-kr. (stor blide): 800,-kr.

Bestilt blidekast udenfor åbningstid, i sæsonen: 2.500,-kr.

Bestilt rundvisning: 350,- kr.; Uden for åbningstid: 750,- kr.

Skoletjenesten, ring 5486 1934

A Knight to remember

Ridder-shows

Den 5., 12., 19. og 26 juli,
2. og 9. august 2006
om aftenen

Se folderen eller hjemmesiden for flere oplysninger i januar 2006

Guldborgsundgildet - Middelaldercentrets støtteforening

Hanne Brund

Formand for

Guldborgsund Gildet

Middelaldercentret har for længst "lukket ned" for sæsonen, og rådet i Guldborgsund Gildet, centrets nye støtteforening, kan med tilfredshed se tilbage på den første sæson, og glæde os til at planlægge den næste.

Der har i hele perioden været et godt og konstruktivt samarbejde med Middelaldercentrets ledelse. På alle rådsmøder har der været deltagelse fra ledelsen, så mulighederne for at misforstå hinanden ikke skulle opstå.

Mere end 300 medlemmer blev det til i denne opstartsfase. En solid økonomi gav mulighed for nye tiltag og tilskud til allerede eksisterende ordninger, bl.a. madordningen til de frivillige på feltet. Af nye tiltag kan nævnes penge til et feltkøkken til vores soldater Margrethes Frie Lanser, som vi og Centrets gæster kan glæde os til i den kommende sæson.

På skibssiden er der bevilget penge til uddannelse af det frivillige personale. Det drejer sig om et antal duelighedsbeviser, som efterhånden er blevet en dyr affære. Til gengæld har vi ment det var vigtigt, idet der har været en stor stigning i de såkaldte bookingsejladser. Flere og flere turister, skoler og lokale virksomheder har opdaget, hvor pragtfuldt det er, at tilbringe nogle timer ombord på middelalderskibene. Det er naturligvis vigtigt, at der kan sejles under betryggende forhold med en besætning, der ved hvad det handler om.

Andre laug har også haft brug for økonomiske midler. Væver- og farverlauget har søgt om penge til materialer og Havelauget har haft brug for nye redskaber.

Takket være kontingentindtægter fra de mange medlemmer, har der været plads til, at Rådet har kunne imødekomme de fleste ønsker.

Guldborgsund Gildet indkaldte den første week-end i oktober til arbejdsweek-end. Vi bad centrets ledelse komme med en liste over, hvad de skønnede der var mest nødvendigt at få lavet.

Centret stillede et antal ansatte til rådighed og ikke mindre en 35 frivillige mødte op. Der blev lerklinet, tjæret, ordnet haver, gjort rent og meget andet. Vi nåede alle planlagte opgaver og lidt til, og sluttede dagen af med en god middag og vin, i Det Hvide Hus. Alle var efterfølgende enige om at det havde været så stor en succes, at det måtte vi gøre om. Derfor er en endnu ikke datosat week-end planlagt inden den nye sæson starter. Alle medlemmer er velkomne.

Det har ikke kunnet undgås at der har været lidt forvirring om medlemskabet af Guldborgsund Gildet i denne opstartsfase. For at sikre, at medlemmer der havde nået at indbetale til den tidligere venneforening ikke skulle betale to steder for at opnå medlemsfordele (gratis indgang mv) valgte vi i samråd med Middelaldercentrets ledelse, at medlemskort udstedt af den tidligere forening også i sæsonen skulle være gældende. For at virke på feltet var det dog et krav at man var medlem af Guldborgsund Gildet, men der var så mulighed for uden omkostninger, at bytte sit medlemskort til Guldborgsund Gildets medlemskort. De problemer er vi ude over nu. Sæsonen 2005 er slut og kun medlemskort til Guldborgsund Gildet er gyldige, og der er ikke længere mulighed for at "bytte" sit medlemskab. Medlemskort er personlige og man kan med medlemskortet i hånden, medtage én voksen eller to børn. Uanset hvor når man melder sig ind, vil medlemskabet gælde fra den 1. april til 31. marts.

Med et medlemskab af Guldborgsund Gildet er der også mulighed for at komme og være med i middelalderen som aktiv frivillig. Der er oprettet flere aktive laug hvor man kan melde sig ind efter evner og interesse.

At være aktiv på feltet i åbnings sæsonen krævet naturligvis uddannelse, og der er allerede planlagt en del kurser, hvor nuværende og kommende aktive/eller interesse-rede kan deltage. Centrets ledelse har planlagt en del kurser, ligesom støtteforeningen. Guldborgsundgildet vil udsende en kursuskalender med sit eget medlemsblad, man da to af kurserne allerede er planlagte, vil vi omtale dem her. Det drejer sig om

*25-26 marts 2005 i det hvide hus
Væverlavet holder kursus i brikvævning,
fletteteknikker, nålebinding og broderi
for begyndere og viderekommende
Der indøves grundlæggende teknikker
anvendt i Middelalderen omkring år
1400.*

*Ingen kursusgebyr, men udgifter til
materialer må påregnes.*

Deltagerantal max 10 pers.

Ved stor tilgang kan der arrangeres endnu en work-shop senere på sæsonen

*20-21 maj 2005 ved det hvide hus
Pilefletkursus for begyndere og let øvede
ved Ester Nielsen*

*Der indøves helt grundlæggende teknikker
til fremstilling af mindre kurve med
flettet bund.*

*Ingen kursusgebyr, men udgifter til
materialer må påregnes.*

Deltagerantal max 10 pers.

*Tilmelding til begge kurser: Inger
54444325 senest 14 dage før kursusstart*

Har du i øvrigt noget du synes skal med i Guldborgsund Gildets næste medlemsblad er der dead line på bladet den 20. januar 2006. Du kan sende det pr. mail til vores kasserer Inger Bojesen j.n.hesnaes@get2net.dk

Som det kan læses af ovenstående har den nystiftede forening alle mulige grunde til at være tilfreds. Der er dog en enkelt ting der ikke har fungeret som det burde. Det er foreningens hjemmeside. Hjemmesiden er et meget vigtigt redskab for at kunne holde alle medlemmer orienterede og for at give alle medlemmer mulighed for at komme til orde. Der arbejdes i øjeblikket meget hård på at få en rigtig god hjemmeside op og stå.

Løst og fast fra Sundkøbing

Helle Krogh
områdeleder

Byvagten John

Sundkøbing har i år haft John som byvagt. Han er velkendt af borgerne dog ikke for sit pæne sprog og ridderlige væsen. Han har måtte kæmpe siden sin barndom, og er blevet trænet hårdt i krigstjeneste.

Han er frygtet af såvel kvinder som fjender, men han har endnu ikke haft det store held med at styre en hest. Det kunne opleves ved en af blideaffyringerne i sensommeren.

Entusiastisk fortalte han om bliderne og deres rædsler siddende højt til hest på Røde. Men Røde er ikke Verdens modigeste hest og han besluttede sig for at forlade området...

Publikum kunne da opleve den store farlige byvagt forsvinde i hurtigere og hurtigere trav, mens han kækt råbte... Jeg smutter lige et øjeblik!!! John kom hurtigt tilbage og fortalte videre, denne gang dog uden hest.

Ny farverkone

Madmor Elisabeth fra daglejren, vil fremovre have andre arbejdsopgaver på feltet.

Efter at have passet daglejren i 11 år sammen med forskellige høvedsmænd, ønsker hun nu at prøve noget andet.

Elisabeth vil fremover være at finde på Nokken hvor hun i det daglige får til huse i Farverhuset. Så nu skal vi jo nok til at kalde hende Elisabeth Farverske, med en bibeskæftigelse som lysestøber.

Elisabeth vil også fungere som rundviser.

Flagellanter

Sundkøbing har i år haft besøg af tilrejsende flagellanter. (Niels Berggren samt andre frivillige!) De religiøse galninge piskede deres stakkels kroppe flere gange med en lædersnor og led i næsten stilhed. Dagen efter kunne man se tydelige mærker af deres anstrengelser.

Der er nu fra andre velmenende sundkøbingborgere kommet forslag om, at de næste gang bruger slatne porrer eller toppen af gulerødderne til at maltraktere deres kroppe med. Det skulle være mindre ubehagligt, og grønthandleren får solgt lidt mere fra sin bod.

Kål-Thomas er draget af by...

Kål Thomas har valgt at drage på pilgrimstur. Intet har kunne holde ham tilbage, igennem flere år har alle borgere i Sundkøbing, kunne mærke hvordan Thomas har følt at han måtte tale Guds ord til alt og alle omkring ham.

Han har nu forladt byen og kommer efter sigende ikke tilbage.

Byens borgere samt musikanter og gøglere tog afsked med Thomas på markedspladsen, hvor der blevet sunget og danset til ære for Thomas og hans beslutning.

Kål Thomas fik overrakt mange afskedsgaver fra borgerne, bl. a. en stor flot

kålkrans, læderstykker til at reparere hans sko med, helbredende urter, sågar en mønt fik han, samt brød og andre gode ting til hans farefulde rejse ud i Verden. Derefter tog han afsted, mens alle vinkede og ønskede ham god tur. Desværre startede Kål Thomas med at gå i den forkerte retning, men vi håber at han har opdaget hvilken vej Spanien ligger.

God tur og held og lykke til Thomas.

NB: Der er nu mulighed for at erhverve sig en god forretning som grønthandler i Sundkøbing.

Vidste I, at farven på købmandshuset er lavet af kogt rugmel, vand, farvestofferne rød okker og dodenkoph samt linolie!
Samme opskrift skal til foråret bruges til at male købmandshusets ydre vægge, blot uden dodenkoph.

Hanen der overlevede

Sidste vinter døde alle høns på Middelaldercentret, dvs. alle dem vi ikke kunne fange, men en lille sejlivet hane overlevede selv den værste vinterkulde. Han boede i et træ ved administrationsbygningen og blev hurtigt hele centrets kæledægge. Ved sæsonstart sørgede vi for at han fik et helt harem af damer og også her har han vist sig som en sej karl og hele centret har vrimlet med kyllinger sommeren igennem.

Vidste I, at der under armbolten i smedien er begravet et fårehoved. Da vi i sin tid byggede smedien kom der en gammel mand forbi, som sagde at vi skulle begrave et fårehoved her, fordi "det gav god modstand i armbolten".

Vidste i, at de gifte kvinder bærer "fruelin", og at de er langt mere varierede end det før kunne ses i Sundkøbing. I år har man endda kunnet se kruselér, en meget populær hovedbeklædning for de bedrestillede i datidens samfund. Camilla Louise Dahl, Centre for Textile Research, udgiver om kort tid en publikation om hovedbeklædninger og der er et igangværende projekt omkring kruselér.

"Er kvinder med løst hår ikke skøger?" Nej, det var de nu ikke, unge jomfruer måtte gerne vise deres smukke udslagte hår ved fester eller som på billedet hvor bruden har udslået hår. Gifte fruer bærer hovedlin der dækker hele håret, med mindre moden altså foreskriver noget andet, fx opsatte fletninger.

Annonce:

Væveren søger spindekoner

1 penning for et fed spundet entrådet uld. For dette kan man købe et helt brød eller en pot.øl.
 Dansk fåreuld af fineste kvalitet kan fås ved henvendelse til væverlauget. Håntene udlånes.
 Kontakt Inger på telefon 5444 4325.

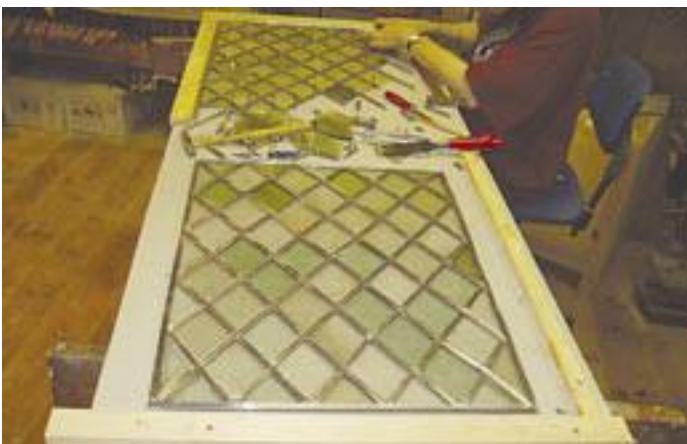
Vidste I, at skibet Agnete har sejlet på Atlanterhavet!

For fem år siden blev det på museumsskibet "Samka", sejlet som dækslast gennem Kielerkanalen ud i nordsøen, gennem den engelske kanal og ned til Guernsey, hvor det lå underdrejet i tre dage pga. storm, inden det kunne sejles til Brest i Frankrig, hvor det deltog i et stort træskibstræf. Vor daværende tømrer Bent Johansen var med på turen og troede han havde oplevet sine sidste dage i de store bølger i den engelske kanal!

Vidste i, at fængslet på torvet i bygaden er en kopi af et middelalderligt fængsel, der har stået på torvet i byen Quedlinburg ved foden af bjergmassivet i Hartzen.

Vidste I at træerne hvor den gamle smedie står (den bruges i dag til tinstøbning), er de første træer, der blev plantet på centret. De blev som kæppe stukket i jorden for at markere smediens bagvæg og da ingen nogensinde tænkte på at flytte dem, omsluttede de kæppen i væksten (man kan stadig se det) og fik lov at vokse op. I dag styner vi dem hver tredje år.

Blyndfattede ruder og simple luger

Vidste I at det faktisk er langt langt billigere at fremstille en blyndfattet rude til købmandshuset end det er at lave en simpel træluger! Dette hænger sammen med arbejdsprocessen – der er langt flere timer i at lave en trælem med samlinger i egetræ og efterfølgende fremstilling af smedet hængsel og lukketøj, end der er i at lave et blyndfattet glasvindue!

Vidste I, at i sin tid, på den aften hvor den første blide blev indviet, var der en demonstration mod våben, startet af en lokal fredsbevægelse.